A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

KÖNYVTÁRI FIGYELŐ

KÜLFÖLDI LAPSZEMLE

Kiadja
az Országos Széchényi Könyvtár
Módszertani Osztálya

4.évf. 1958. 1.sz.

KÖNYVTÁRTUDOMÁNYI SZAKKÖNYVTÁR OSZK

Ranganathan, S. R.:

KÖNYVTÁRTUDOMÁNY ÉS TUDOMÁNYOS MUNKAMÓDSZER

0 Mit értünk tudományon?

Gyakran hangzik el a kérdés: "Lehet-e egyáltalában könyvtártudományról beszélnünk?"... Ha erre a kérdésre válaszolni akarunk, tulajdonképpen az a helyzet, hogy előbb egy másik kérdésre kell megadnunk a feleletet éspedig erre: "Mit értünk tudományon?" A könyvtártudománnyal szemben tapasztalható gyanakvás ugyanis gyakran a tudomány fogalmának némileg leszükitett meghatározására vezethető vissza...

.....

03 Egyes tudásterületek kialakulásának módja

..... Pozitiv segitséget akkor kaphatunk, ha azt vizsgáljuk meg, miképpen alakul ki a tudásanyag valamely területe. Ebből a szempontból tekintve, "tudomány" elnevezéssel jelölünk minden ismeretterületet, amelynek kialakulását a "tudományos munkamódszer"-nek nevezett munkaeljárás jellemzi. Fejtegetésünket tehát a tudományos munkamódszer ismertetésével kell kezdenünk.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

1 Tudományos munkamódszer

11 Elfogadott szakkifejezések

A tudományos munkamódszer ismertetése során az alábbi elfogadott szakkifejezéseket fogjuk használni:

Megismerni, megismerő, megismerendő, ismeret /tudás/;

Érzetek, érzékelés vagy percipiálás, megfigyelés, kisérletezés;

Értelem, asszociálás, okoskodás, logika, induktiv logika, deduktiv logika;

Emlékezet, visszaemlékezés, felidézés;

Indulat, érzelem;

Intuició, azaz valami önmagában álló dolognak értelmenfelüli /transzintellektuális/, érzékszerveken felüli, érzelmeken felüli és emlékezeten felüli uton, közvetlenül való megismerése...

12 A tudás kialakulása

Ha a megismerő kapcsolatba kerül a megismerendővel, az előbbi megismeri az utóbbit; az eredmény a tudás. A tudás a nyelv utján nyer kifejezést; a nyelv utján kifejezett tudás az emlékezetben tárolódik,hogy felidézése és közlése lehetővé váljék. A legegyszerübb megismerési mód a megismerendőnek valamely érzékszerv utján való percipiálása. Ezt a tevékenységet talán elsődleges percipiálásnak lehetne neveznünk. Az elsődleges percipiálásról keveset tudunk; közönséges uton ezt talán csak az ujonnan született csecsemő tapasztalhatja. Nem sokkal a születés után két vagy több egyidejü percepció eredményeinek asszociálása jön már létre. Ekkor már minden uj percepció azonnal, önmagától és feltartóztathatatlanul asszociálódik azzal, ami már az emlékezetben tárolódott. Megfelelő idő elteltével azután az ismeretszerzés a percepció és asszociáció folyamatain is tuljut; akkor már az okoskodást is magában foglalja. Az okoskodás is mind bonyolultabbá és bonyolultabbá válik.Az okoskodásban egyre élesebb és erőteljesebb logikát alkalmazunk. Bizonyos idő elteltével a megismerendő két fajtáját különböztethetjük meg: az egyik az ismeretet szerző személy emlékezetén kivül, a másik ezen belül van. A kivül levő megismerhetőt konkrétumnak, vagy tárgynak lehetne nevezni, - a belsőt absztraktumnak, vagy fogalomnak. Az előbbi

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

utján a konkrét tudás, az utóbbi utján pedig az absztrakt tudás gyarapodik. Márm[illegible] az a fogalmat, amelynek külső megfelelője valamely tárgy, konkrét fogalomnak nevezhetjük; külső tárgyi megfelelő nélkül absztrakt fogalomról beszélünk. A "konkrét" és "absztrakt" szavak egymáshoz viszonyitott relativ kifejezések: csupán akkor van értelmük, ha együtt használják őket, akár megemlitjük az ellentétpár másik tagját is, akár pedig csak hallgatólagosan gondoljuk oda. Az elvonásban is elképzelhető a fokozatosság és a konkretizálásban is.

13 Az ismeretanyag egyeteme

A nyelv, a feljegyzés s a közlés téren és időn át ható egyéb eszközei lehetővé teszik az emberiség számára, hogy összegyüjtse az egyének által szerzett ismereteket és hogy ezeket akár rendszeres eljárással, akár esetről-esetre gyarapitsa is. Az ily módon felhalmozott ismeretek összessége egy adott pillanatban: az ismeretanyag egyeteme. Ez állandóan továbbfejlődik és gyarapodik. Az ismeretanyag egyetemének különböző területei más-más uton alakulnak ki. A tudományos munkamódszer ezen kialakulás elismert módszereinek egyike.

14 A tudományos munkamódszer spirálisa

A tudományos munkamódszer végtelen spirálmozgással jellemezhető. Sematikusan ezt a következő lapon látható ábra szemlélteti. A spirálvonal köze az óramutató járásával egyező irányban halad. A hivatkozás megkönnyitése végett a kör négy sarkpontját a "nadir", "felmenő", "zenit" és "lemenő" kifejezésekkel jelöltük. A "nadir" jelölés a megfigyelés, kisérlet és a tapasztalatszerzés hasonló eszközei utján nyert tények gyüjtésének jelölésére szolgál. A "felmenő" jelölés azoknak az induktiv vagy empirikus uton megállapitott törvényeknek gyüjtését jelzi, amelyeket a "nadir" pontnál akkumulált tényekből vonnak le. Itt induktiv logikai módszerekkel dolgozunk - ideértve a normál egyenleteket és a matematikai statisztika egyéb segédeszközeit is. A "zenit" azoknak az alaptörvényeknek jelölésére szolgál, amelyeket kisebb vagy nagyobbfoku intuició segitségével abból a célból alkottak, hogy a "felmenő" jelölésnél összegyüjtött induktiv illetve empirikus törvényeket mint szükségszerü érvényességeket meg lehessen érteni. A "lemenő" jelölés a "zenit"-nél levő alaptörvényből deduktiv logikai módsze-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

A TUDOMÁNYOS MUNKAMÓDSZER SPIRÁLISA

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

rekkel levezetett törvények felhalmozását jelzi, /a deduktiv logikához számitva az általános jelentéstant /szemantikát/ és a matematikai müveletek mindenféle fajtáját/.

A négy sarkpont a csigavonaltól határolt körben négy körnegyed felvételét teszi lehetővé. A hivatkozás megkönnyitése végett a körnegyedeket az alábbi módon, 1 - 4 számmal látjuk el: az 1.számu körnegyed a "lemenő" és a "nadir", a 2.számu körnegyed a "nadir" és a "felmenő", a 3.számu körnegyed a "felmenő" és a "zenit", és végül a 4.számu körnegyed a "zenit" és a "lemenő" jelölés között foglal helyet. Ugy gondoljuk, hogy az alább következő fejtegetéseink az imént mondottak alapján érthetőbbé válnak.

141 1.számu körnegyed

Az 1.számu körnegyed - a tudományos munkamódszer szempontjából tekintve - a teljes ismeretanyag valamely területe olyan fejlődésfokának felel meg, amelyben:

1/ elsődleges érzeteket használnak fel - akár eredeti állapotukban, akár pedig különféle hatásfoku eszközök segitségével;

2/ megfigyelik a megismerendőt akár kisérleti beavatkozással s bizonyos előfeltételek megteremtésével, akár anélkül;

3/ fokozott szerep jut a részleges, csökken az általánositás;

4/ fokozódik a konkretizálás, s csökken az absztrahálás;

5/ tények megállapitása és feljegyzése folyik.

142 2.számu körnegyed

A 2.számu körnegyed annak a fejlődési fokozatnak felel meg, amelyben:

1/ az értelmet használják fel, vagy magában véve vagy olyan gépi berendezéstől támogatva, amelynek a célja, hogy az értelem munkáját meggyorsitsa s bizonyos mértékben meg is könnyitse;

2/ induktiv logikai következtetésekkel folyik az okoskodás, /az induktiv logikához számitva a normál-gyenleteket és egyéb statisztikai s más matematikai müveleteket/, abból a célból, hogy a "nadir" pontnál összegyült számtalan tényt kisszámu induktiv, illetve empirikus törvénnyé lehessen levezetni; ilyen pl. Keplernek a bolygók egyenlő területet suroló mozgására vonatkozó törvénye, amely a Tycho Brahe által

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

feljegyzett tények összefoglalása; ezt könnyebb az emlékezetben tartani, mint a számtalan tények sokaságát.

3/ csökken a részleges szerepe és fokozódik az általánositás;

4/ csökken a konkretizálás és fokozódik az absztrakció; végül

5/ az induktiv és empirikus törvények megfogalmazása és feljegyzése folyik.

143 3.számu körnegyed

A 3.számu körnegyed annak a fokozatnak felel meg, amelyben:

1/ kisebb-nagyobb mórvü intuició alkalmazása megy végbe, az elsődleges érzetek illetve az értelem közbelépése nélkül;

2/ az induktiv illetve empirikus törvények igen kisszámu alaptörvénnyé összegeződnek; ilyenek pl. Newton mozgástörvényei, amelyek által több empirikus törvény, igy Kepler törvénye is, egyszerre leegyszerüsödik; az ilyent könnyebb az emlékezetben tartani, mint a sok empirikus vagy induktiv törvényt;

3/ tovább csökken a részleges szerepe és előrehaladunk a végső általánositás irányában;

4/ csökken a konkretizálás és előrehaladunk a végső absztrakció irányában;

5/ az alapvető törvények kialakitása és feljegyzése folyik.

144 4.számu körnegyed

A 4.számu körnegyed annak a fokozatnak felel meg, amelyben:

1/ az értelmet használják fel akár magában vévo, akár olyan gépi berendezéstől támogatva, melynek feladata az értelem munkájának gyorsitása s bizonyos mértékben való megkönnyitése;

2/ deduktiv logikai müveletekkel folyik az okoskodás, /ideértve az általános jelentéstant, /szemantikát/ s a felsőbb matematikát/ - abból a célból, hogy az alaptörvényekből szükségképpen folyó következményeket ki lehessen dolgozni;

3/ fokozódik a részleges szerepe, csökken az általánositás;

4/ fokozódik a konkretizálás s csökken az absztrakció;

5/ deduktiv törvények levezetése és feljegyzése folyik;

6/ a dedukció utján levezetett törvények az indukció utján nyert empirikus törvények mindegyikét magukban foglalják;

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

7/ abban az esetben, ha az alaptörvények megállapitása megfelelő mérvü intuicióval történt, a dedukció utján levezetett törvények száma felülmulja az empirikus törvények számát.

145 Átváltás a következő körbe

A tudományos munkamódszer spirálisa ezután - ujból az 1.számu körnegyedbe lépve - a következő kört kezdi meg. Az uj körben az 1.számu körnegyednek megfelelő fokon két dolog megy végbe: 1/ megfigyelések és kisérletek folynak az ujonnan levezetett törvények érvényességének empirikus uton való igazolására; 2/ folyamatosan további megfigyelések és kisérletek folynak, amelyeknek eredményeképpen uj empirikus tények halmozódnak fel.

146 Az alaptörvények haszna

Mindaddig, amig a dedukció utján nyert törvények empirikus uton igaznak bizonyulnak, az empirikus uton ujonnan történt ténymegállapitásokkal kapcsolatban pedig azt látjuk, hogy az alaptörvényekből folyó követelményekkel megegyeznek, nincs továbbhaladás a csigavonal irányában; az alaptörvények érvényessége fennáll s ezek a törvények továbbra is hasznosaknak látszanak. Ez a helyzet azonban ritkán szokott sokáig tartani. Ahogy müvelik és továbbfejlesztik az egyes ismeretterületeket, előbb vagy utóbb szinte mindegyiken zavar támad.

147 Komoly erőfeszités

Mihelyt az empirikus uton észlelt tények ill. a kisérlet ellent látszanak mondani az alaptörvényeknek, komoly erőfeszitéseket tesznek annak biztositására, hogy kiküszöbölődjék egyrészt a dedukció folyamán minden hibás következtetés, másrészt minden hiba a folyamatban felhasznált logikai eljárásban illetve matematikai müveletben, végül pedig mindenfajta tévedés az alkalmazott kisérletben, megfigyelésben illetve a felhasznált berendezésekben. Ilyenkor, ha megéri a fáradságot, még hatékonyabb megfigyelő-berendezéseket, még pontosabb kisérleteket s még eredményesebb matematikai müveleteket találnak ki a dedukció elvégzéséhez. Tanubizonyság erre például a tömeg-szpektroszkópia feltalálása, amellyel Dalton atom alaptörvényének egyik nyilvánvaló ellenmondását sikerült kiküszöbölni, vagy a csillag-megfigyelések módjának kialakitá-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

sa teljes napfogyatkozás idején, amely Einstein relativitás-elméletének egyik nyilvánvaló ellenmondását oldotta fel, - továbbá az általános jelentéstanban és a matematikai müveletek terén észlelhető állandó fejlődés, melyek segitségével a dedukciók tévedésektől mentesekké és mélyrehatókká váltak. Minden erőfeszitést meg kell ilyenkor tenni az alaptörvények szövegezésekor felhasznált fogalmi kifejezéseknek szövegmagyarázat utján való ujabb értelmezésére is, hogy ily módon a lehető legteljesebb mértékben fel tudjuk tárni jelentésüket, amely mindaddig rejtve szokott maradni, amig csak a szükséges empirikus tapasztalat a figyelmet rá nem irányitja.

148 A válság fennforgásának elismerése

Olykor mégis előfordul, hogy továbbra is fennáll az ellentmondás a tapasztalat utján megállapitott empirikus tények és az általánosan alkalmazott alaptörvények között. Fennáll annak ellenére, hogy minden lehető elővigyázatossági intézkedés megtörtént, hogy kiküszöböljük a hibákat és tévedéseket a tapasztalati tények felépitésében s az alaptörvényekből folyó következmények hatásában, és annak ellenére, hogy a szöveg értelmezésének minden lehetséges és megfelelő módját is megpróbáltuk. Ilyenkor el kell ismernünk, hogy a tények uj osztályával állunk szemben s ki kell nyilvánitanunk, hogy a tudományos munkamódszer alkalmazása terén válság következett be.

149 A válság feloldása

Ebben az esetben az empirikus tények uj csoportja gyült össze a "nadir" ponton; ugyanakkor teljes lendülettel uj körfolyamat indul meg, mely a tudományos módszer csigavonal-alaku pályáját tovább viszi. Ilyenkor a 2.számu körnegyedben folyó munka az empirikus törvények, a 3.számu körnegyed munkája az alaptörvények, a 4.számu körnegyedben folyó munka pedig a dedukció utján nyert törvények uj sorozatának létrejöttéhez vezet. Az 1.számu körnegyedben a munka azután megint ugyanugy indul meg, mint előzően. A munkának ez a körfolyamata sok tudományban vég nélkül megismétlődhetik.

15 A tudomány meghatározása

Az ismeretanyag egyetemének bármely olyan területe - függetlenül

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

attól, hogy mi a tanulmányozás tárgya s mi a vizsgálat módszere - amelynek fejlődése során lehetővé válik a tudományos munkamódszer fentiekben ismertetett csigavonal menetének kialakulása: tudomány. A természettudományban, amely magában foglalja mind az élő, mind az élettelen természet tudományát, az alaptörvényeket hipotéziseknek nevezzük. Ezek a tapasztalati uton megismert empirikus tények leiró megfogalmazását adják. A társadalomtudományokban, igy pl. a neveléstudományban, az államtudományban, a közgazdaságtanban, a szociológiában, a jogtudományban és a könyvtártudományban, - mert ez is a társadalomtudományok egyikét alkotja, - ez alaptörvényeket szabályelveknek /normativáknak/ hivjuk. Ezek a tapasztalat által nyujtott empirikus tények és a tapasztalat támogatására szükségesnek talált technikai eljárások magyarázó kifejtését adják. Az ilyen kifejezések, mint "igaz" és "hamis", csak a tényekre, továbbá empirikus és deduktiv törvényekre alkalmazhatók. Nem alkalmazhatók azonban hipotézisekre és szabályelvekre. Ezeket csak "hasznosak"-nak, vagy "haszontalanok"-nak mondhatjuk attól függően, megegyeznek-e, vagy nem egyeznek-e meg a tapasztalat utján megállapitott empirikus tényekkel. Newton törvényei például nem egyeztethetők össze a jelen század folyamán megállapitott egyes empirikus tényekkel. Ilyen vonatkozásban tehát nem voltak többé hasznos hipotéziseknek tekinthetők, s ezért át kellett adniok helyüket az Einstein-féle relativitás-törvényeknek. A kétfajta törvény a tudományos módszer csigavonalszerü menetének két különböző köréhez tartozik. Amint azonban ilyen jelenségekkel gyakran találkozhatunk, különösen ha a törvényeket annak idején eléggé mélyreható intuicióval állapitották meg, a Newton-féle hipotézis tulajdonképpen benne foglaltatik az Einstein-féle elméletben. Az előbbi ugyanis, ha a fény sebességét bármely elképzelhető véges sebességnél magasabb értékünek vesszük, az utóbbiból származik. Ugyanigy, a könyvtártudomány régebben megfogalmazott második törvénye: "A könyvek csak kisszámu kiválasztott számára szolgálnak", nem volt többé összeegyeztethető azzal a könyvtárgyakorlattal, amely a mult század folyamán a demokrácia betörésének eredményeképpen mind szélesebb és szélesebb körben általánossá vált. Ilyen vonatkozásban tehát nem volt többé hasznos szabályelvként tekinthető s ezért át kellett helyét adnia az uj második törvénynek, amely igy hangzik: "A könyv mindenkié". Ez a két törvény a tudományos munkamódszer spirálvonal

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

menetének két különböző körébe tartozik. Az is kitünik azonban ebből, hogy a második alaptörvény első változata különleges esetként mégis benne foglaltatik a második változatban. Vagy hogy még egy példát hozzunk fel, az államtudománynak az a régi szabályelve: "A király csalhatatlan", nem illett többé bele abba a politikai gyakorlatba, amely az utolsó két évszázad folymán a köztársaság elvének térhóditásával egyik nép körében a másik után divatba jött. Ebben az összefüggésben tehát nem volt többé hasznos szabályelvnek tekinthető, s ezért helyet adott az uj szabályelvnek: "A bíróság csalhatatlan". Mivel régebben minden birósági ténykedés a királyra volt ruházva, a régebbi szabályelv benne foglaltatott az utóbbiban.

16 A társadalomtudományok késedelmes elismerése

161 Természettudományok

A természettudományok tudomány jellegét sokkal korábban elismerték, mint a társadalomtudományokét; fejlődésükben ui. kimutatható volt a tudományos munkamódszer alkalmazása. A természettudományok esetében azért volt ez igy, mert itt:

1/ a megfigyelés - a kör 1.számu körnegyedének megfelelően - személytelen s majdnem tárgyilagos lehet; ennek körében csak olyan megfigyelési hibák fordulhatnak elő, amelyek a hibagörbe és több mint száz évvel ezelőtt Gauss által készitett formulák által kiigazithatók;

2/ kisérletek - az 1.számu körnegyednek megfelelően - a fizika tudományágai területén minden akadály nélkül s még az alacsonyabbrendü organizmusok élő testén is minimális lelki visszahatással végezhetők;

3/ az indukcióhoz és dedukcióhoz szükséges s ezek céljait kielégitő - a 2. és 4.számu körnegyednek megfelelően alkalmazott - matematikai müveleteket a természettudományok körében már néhány évszázaddal előbb kialakitották s azóta is állandóan tökéletesitették.

161 Társadalomtudományok

Ezzel szemben a társadalomtudományok esetében mind a négy körnegyed területén kedvezőtlen tényezők vannak tulsulyban. A megfigyelés tárgyilagosságát a megfigyelés alanya - az ember - rontja le mindannak

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

az akadálynak közbejötte révén, amelyet értelmével okozhat. A kisérletezés is nehézségekbe ütközik, illetve - amennyiben magának az embernek kell a kisérlet tárgyául szolgálnia - alig vihető keresztül, ha nem éppen lehetetlen. Még olyan esetekben is, ha erre kisérletet tesznek, több évtizedbe telik, amig megfelelő adatokat sikerül összegyüjteni, mivel egyrészt az egyes nemzedékeket nagy időközök választják el egymástól, másrészt a szaporodás is lassu ütemü. /Hasonlitsuk pl. össze azzal, hogy a méhek egy éven belül millióra szaporodnak, a még alacsonyabbrendü organizmusoknál pedig egyenesen elhanyagolhatóan kicsiny az egyes nemzedékre eső időtartam, továbbá, hogy ezeknél a szaporaság is rendkivül magas./ Ezen felül az is nehézséget okoz, hogy etikai meggondolások megakadályozzák az emberi fajjal való kisérletezést. S végül mindazok a statisztikai müveletek, amelyek a 2. és 4.számu körnegyedben folyó munkához szükségesek, még fél évszázaddal ezelőtt is vagy teljesen ismeretlenek voltak, vagy pedig csak primitiv alakban álltak rendelkezésre. A mindössze két évtizeddel ezelőtt elhalálozott Karl Pearson volt az ilyen jellegü matematikai müveletek uttörője; ő tette ezeket a 2. és 4.számu körnegyedben folyó, valóban eredményes munka végzésére alkalmassá. A matematikai statisztika, az operátor-számitás s egyéb eszközök tökéletesitése csak manapság érte el azt a fokot, hogy be tudjuk számitani azokat a hibákat, amelyek onnan adódnak, hogy az ember és társadalom a tanulmányozás tárgya. Ilyen hathatós eszközök birtokában azután a társadalomtudományok területén fokozatosan több tudományág alkalmassá vált a tudományos munkamódszer alkalmazására. Ezek egyike a könyvtártudomány is. Elérkezett tehát annak az ideje, hogy a könyvtártudományt tudománynak ismerjük el.

162 Más tudományszakok

Hogy elismerhessük néhány mai társadalomtudomány jogosultságát a "tudomány" elnevezésre, talán helyénvaló lesz megemlitenünk egy-két olyan tudományágat, amelyek jellegüknél fogva nem alkalmasak a fentebbiek során kifejtett tudományos munkamódszer alkalmazására. Nyilvánvaló például szolgálhat erre a teológia. Ebben a tudományágban a zenit-pontot olyan megváltoztathatatlan tekintélyi elvek foglalják el, amelyeket gyakran kinyilatkoztatásnak tekintenek. A történelem során még a fizikai világ tapasztalati tényeinek érvényességét is tagadták a teológia müvelői olyankor, ha ezek a tények ellentétben álltak az elvekkel... A mü-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

vészetek - beleértve az irodalmat is - ugyancsak olyan területe az ismeretanyag egyetemének, amelyen nem alkalmazható a fentebbiek során ismertetett tudományos munkamódszer. A szóbanforgó tárgykörök kialakulása során ugyanis nem fedezhető fel az 1., 2. és 4.számu körnegyed. Itt mindössze a 3.számu körnegyedet találhatjuk meg. Mindezek ugyanis az intuició termékei, amelyekben az értelem számára kevés szerep vár. Éppen ezért ezen a területen nincs meg a tudományos munkamódszer körfolyamata.

17 A könyvtártudomány feltünése

A teológiával és a müvészetekkel ellentétben a könyvtártudományra teljes mértékben jellemző a tudományos munkamódszer csigavonalának megléte. A "Five laws of library science" /A könyvtártudomány öt törvénye, 1931/ bevezető fejezetei ennek bizonyitására szolgálnak. Ezekben a fejezetekben megtaláljuk az akkortájt használatos tipikus könyvtári müveletek leirását, amelyek megfelelnek az 1.számu körnegyed tartalmának. Vagyis itt a "nadir" pont tapasztalati tényeivel állunk szemben. Egyes helyeken néhány olyan empirikus törvényről is említés történik, amelyeket ezekből a tényekből lehet levezetni. Az az öt alaptörvény, amelynek megalkotására a 3. körnegyedben került sor, a "zenit" pontnak megfelelő szabályokat alkotja. A 4. körnegyed is megfelelőképpen szerepel, mivel tárgyaljuk az akkoriban használatos könyvtári gyakorlat azon fajait, amelyek ezekből a szabályelvekből szükségképpen következnek. Jelen értekezésünk további fejezeteiben utalni fogunk arra, miképpen lehet uj következtetéseket levonni, - hogyan lehet ugyanezekből a szabályelvekből kiindulva az uj könyvtári gyakorlatot megmagyarázni, illetve elinditani, - s hogyan lehet az alaptörvényekkel kapcsolatos fogalmakat ujonnan értelmezni, ama változások megvilágitásában, amelyeket a társadalom a könyvtárszolgálattal kapcsolatos területeken hozott létre. Mindezek a tényezők azt mutatják, hogy a könyvtártudomány fejlődése megfelel a tudományos munkamódszernek. S ez a körülmény azt igazolja, hogy ebben az esetben tudománnyal állunk szemben.

18 Elcsépelt közhely?

Mielőtt azonban áttérnénk ezeknek a tényezőknek tárgyalására, meg kell emlékeznünk arról a megjegyzésről, amely szerint az első törvény - "A könyvek arra valók, hogy használják őket" - puszta közhely. Ugyanez a

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

helyzet a legtöbb tudomány első törvénye tekintetében. Newton első mozgástörvénye például igy hangzik: "Minden test mindaddig megtartja nyugalmi állapotát, amig csak erő hatására ennek megváltoztatására nem kényszerül." Hát ez nem ugyanolyan közhely? Az első törvény közhelyszerü voltát talán legjobban a logika első törvénye szemlélteti; ezt a törvényt K. R. Popper a "New foundations of logic" /A logika uj alapjai, 1947/ c. munkában a következő megjegyzéssel kiséri: "A következtetés legbanálisabb, ugyanakkor azonban a legegyszerübb szabálya kétségtelen ez: "a fennállásából a fennállása következik". Ez a szabály annyira banálisnak hat, hogy a logika sok klasszikus müvelője habozott, elfogadja-e. Érezték ugyanis, hogy elfogadás esetén mit sem nyernek vele, s inkább a következtetés müveletének komolysága forog veszélyben, ha ezt is következtetésnek ismerik el. Mivel azonban ez a szabály nyilvánvalóan nem érvénytelen, még abban az esetben is el kell fogadnunk, ha mindjárt haszontalan volna is. Csakhogy az első benyomással ellentétben szó sincs róla, hogy haszontalan lenne. Sőt egészben véve igen jellemző azoknak az alaptörvényeknek banális volta tekintetében, amelyekből a logika épülete felépül. Sőt arról sem szabad megfeledkeznünk, hogy az alapfeltevések közhelyszerü volta inkább előnyként, mint hátrányként könyvelhető el, feltéve, hogy az, amihez a végén eljutunk, megfelel célunknak. Ezeknek a szabályoknak banális volta ellenére is, a levezethetőség ilyképp meghatározott fogalma rendkivül hatásos eszköz számunkra."

Az első törvényből folyó következtetések, - abban az alakjukban, ahogyan az "Öt törvény" első fejezetében megfogalmazást nyertek, - mélyrehatóak, gazdagok és forradalmasitóak voltak. A következőkben azt kivánjuk bizonyitani, hogy néhány ujonnan rendszeresitett könyvtári tevékenység pedig a többi törvényből vezethető le.

2 A második törvény és az uj könyvfajták és uj munkaágak

1931 óta a könyvtári munkában sok uj jelenség vált általánossá. Ezek valamennyien összhangban állnak a második törvény szövegében[1] szereplő

1/ "Minden olvasó kapja meg a könyvét" vagy más megfogalmazásban: "A könyv mindenkié". /Ford./

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

"minden" szó tartalmával. A szó tartalmából még ujabb könyvtári munkaágak is következnek, amelyek csak most várnak megvalósitásra. Szabadon megfogalmazva ugyanis a második törvény "minden" emberi lényt potenciális olvasónak tekint. A demokráciának tehát a második törvény legszélesebb értelmezését kell lehetővé tennie.

21 Könyvek gyermekek számára

A "minden" szó a gyermekeket is magában foglalja. Ők is jogosultak a könyvek használatára. De a felnőttek könyvei nem felelnek meg számukra. A gyermekkönyveknek ki kell terjeszkedniök minden ismeretágra - sajátos módszerekkel, az előadás világos stilusával, sok szemléltetés alkalmazásával és szép külső kiállitásban. Ennek megfelelően néhány országban ma már a gyermekkönyv-szerzőknek és kiadóknak külön csoportja jött létre. Erre Indiában még csak ezután kerül majd sor. Az idevágó vázlatos tervet a "School and college libraries" /Iskolai és főiskolai könyvtárak, 1942./ c. munkában dolgozták ki.

22 Könyvek fogyatékosok számára

A "minden" szó magában foglalja a vakokat és az ágyhoz kötött nyomorékokat is. A könyvek tartalmának hanglemezekre való vétele vak olvasók számára most van folyamatban. Az Amerikai Egyesült Államok sok közmüvelődési könyvtára foglalkozik már ezzel - önként jelentkező olvasók bevonásával. Vezető szerepet visz előállitásuk, tárolásuk és forgalmazásuk megszervezése terén a Library of Congress. Láttam már un. "mennyezeti könyvek"-et is, először a pittsburgi Carnegie Könyvtárban. A "mennyezeti könyv" tulajdonképpen olyan mikrofilm, amelyet megfelelő berendezés segitségével az ágyhoz kötött nyomorék bármelyik végtagjával, igy pl. használható lábujjával, vagy ujjával a mennyezetre tud vetiteni.

23 Könyvek kézmüvesek számára

A "minden" szó magában foglalja a mind értelmi, mind pedig gazdasági rangsor tekintetében legalacsonyabb fokon lévő kézmüveseket is. Ha azt akarjuk, hogy elfogadják a könyvtár szolgálatát és éljenek is vele, akkor iparosok számára irt könyvsorozatokat kell létrehozni. Az egyes könyvsorozatok központi irányitó tárgyaként más-más iparágat kell beállitani. A sorozat kötetei a tudásanyag egész birodalmát átfognák oly módon, hogy az ismeretek egy-egy osztályát, illetve területét más-más könyv tárgyalná,

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

mégpedig a szóbanforgó iparág szemszögéből nézve. Ilyen iparág köré csoportosított könyvsorozatok hiányára először az "Education for leisure" /Szabad idő felhasználására szóló nevelés, 1946./ c. munkánkban mutattunk reá; a kérdést részletesebben az indiai kormányhoz intézett memorandumunkban s a "Social education literature" /A társadalmi nevelés irodalma,1952/ c. müben tárgyaltuk.

24 Könyvek "uj-müveltek" számára

A "minden" szó az "uj-müveltek"-et is magában foglalja. A müveltségüket pótlólag, felnőtt korukban megszerző egyének még legalább egy nemzedéken át az indiai társadalom abnormisan magas százalékát fogják kitenni. Nekik is szükségük van tehát több szintfokozatban készült könyvsorozatokra. A szemléltető anyagnak a nyomtatott szöveghez való aránya a minimálisan 10 : 1 arányról a maximálisan 1 : 10-hez arányra fog majd lecsökkenni. A könyvek e fajtájára vonatkozó részleteket a "Literature for neo-literates" /Irodalom uj-müveltek számára, 1953/ c. munkában találhatunk.

25 Könyvek a legalacsonyabb 10 % számára

A "minden" szó azokat a legalacsonyabb képességü egyéneket is magában foglalja, akik az értelmesség rangsorában az utolsó 10 %-ot teszik ki. Az ilyenek számára még azok a könyvek sem megfelelőek, amelyeket egy-egy iparág fogalmához kapcsolva irtak, vagy amelyek az uj-müveltek legalacsonyabb fokozata számára készültek. Az ilyeneknek "beszélő könyvek"-re van szükségük. A "beszélő könyv" gazdag szemléltető-anyaggal ellátott olyan mü,amelyet rendkivül egyszerü stilusban irtak a amely a végéhez csatolt tasakban a könyv szövegét visszaadó hanglemezeket foglal magában. Igy a "beszélő könyv" az olvasóhoz háromféle módon is szól: a fülön, a szemen, a fonetikus szimbolumokon keresztül. Arra, hogy szükség van a könyvek ilyen fajtájára is, ha eleget akarunk tenni a második törvénynek, először a londoni Chaucer House-ban, a Library Association 1950-ben tartott egyik ülésén mutattam reá.

26 Könyvek a munkapad mellett dolgozók számára

A "minden" szó magában foglalja a gyárak előmunkásait és munkásait is. Az az egyensulyhiány, amely egyrészt a nagy népsürüség, másrészt a természeti javak és a természetes nyersanyagokból készült fogyasztási

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

cikkek között jelenleg fennáll, rendkivül nagymérvü termelési munkát tesz szükségessé. De a termelékenység, továbbá a selejt minden fajtájának megelőzése és kiküszöbölése végső fokon az előmunkásokon és a munkásokon mulik. Ezeknek tehát rendszeresen a legujabb szakismeretek birtokába kell jutniok. Általában azonban igen alacsony müveltséggel rendelkeznek, éppen azért csak kelletlenül csipegetik azokat a gondolatokat, amelyeket pusztán a nyomtatott szöveg közvetit. Ezért először érdeklődésüket kell felkelteni a legkorszerübb szakismereteket tartalmazó hanglemezek, diapozitivek, filmek segitségével. Ezt kezdeményező-jellegü tájékoztató szolgálattal kell végbevinni, hogy azután képessé tehessük őket olyan könyvek pontos részleteinek kiválogatására, amelyeket mind stilus, mind a szemléltetőanyag aránya és természete szempontjából külön az ő szinvonaluknak megfelelően irtak meg. Az anyagnak és a könyveknek ez az osztálya azonban a legtöbb nyelven még csak most vár - a második törvényből folyó kötelezettségek teljesitéseképpen - elkészitésére.

27 Könyvek a magányosan élő szakemberek számára

A "minden" szó magában foglal - szakterületétől függetlenül - minden olyan magányos kutatót is, aki messze szaktársaitól, az ország valamely részében magára utalva él..A második törvény megkivánja az illetékes helyi könyvtártól, hogy az ilyen embert is ellássa a neki szükséges könyvekkel. Csakhogy előfordulhat, hogy éveken keresztül egyetlen más olvasó sem igényli majd ezeket a könyveket. Erre való tekintettel a takarékosság törvénye nem engedheti meg az ilyen munkák megvásárlását. A dilemma csak a könyvtárközi kölcsönzés keretében, szervezeti uton oldható meg. A könyvtárközi kölcsönzés lényege abban áll, hogy valamely ország egész könyvanyagát egységes könyvállománynak kell tekinteni. Ez az elv viszont magában foglalja a központi katalógus felállitásának szükségességét is, amiből azután további, ma még megoldatlan kérdések származnak. Ezekre a kérdésekre irányult most rá az IFLA figyelme. Mi is tervbevettük, hogy a közeljövőben erre a kérdésre vonatkozólag cikksorozatot jelentetünk meg az Annals of Library Science-ben.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

3 A harmadik törvény és a dokumentáció

Az értelmezőt talán legnagyobb nehézség elé a harmadik törvény állitja: "Minden könyv kapja meg az olvasóját". Nem egykönnyü ui. kibontani a törvény mindama következményét, amely abból adódott, hogy a modern társadalomban kialakult gazdasági élet igényei megváltoztatták a könyvtár körülményeit. A legsürgetőbb változások a könyvtár feladatkörében talán a könyvtárszolgálatnak a gazdasági élet területére való benyomulásából következnek. A világ ugyanis sokkal gyorsabban válik egységessé gazdasági, mint politikai vonatkozásban. Éppen ezért sürgető feladat a könyvtár gazdasági jellegü funkcióinak kiépitése. Egyik idevágó munkakörre már utaltunk a 26. szakaszban. Röviden a következőről van itt szó. A lakás, ruházkodás, táplálkozás, szállitás és közlekedés céljaira szolgáló természeti és természeti eredetü cikkeket mind nagyobb és nagyobb mértékben pótolják mesterségesen előállitott anyagokkal; ezeket szintetikus uton vagy más eljárásokkal olyan nyersanyagok kivonataiból készitik, amelyek közvetlen fogyasztásra illetve felhasználásra teljességgel alkalmatlanok, sőt mérgező hatásuak. Mesterséges uton fogyasztási cikkeket kialakitani azonban csak kutatások alapján lehet. E cikkek üzemi méretekben való előállitása s a Földön levő valamennyi fogyasztási helyre való gyors eljuttatása sokkal tökéletesebb szervezést és szállitást igényel, mint amilyen eddig ezen a területen rendelkezésre állt. Ennek kialakitása ugyancsak kutatómunkán alapszik. Az ilyen jellegü kutatómunka olyan sürgős, hogy nem lehet többé valamilyen lángelmés esetleges feltünéséig halogatni, aki a kutatómunkát nem külső körülmények sürgető hatására, hanem belső kényszertől hajtva, magától végezné. De az uj találmányoknak és felfedezéseknek az ember szolgálatában való gazdasági vonatkozásu kiaknázása terén sem türhetünk el semmiféle késedelmeskedést, bár ilyen jellegü késedelemmel a multban nagyon gyakran találkoztunk. Hasonlitsuk csak össze például, milyen lassan haladt előre az elektromos energia felfedezésének kiaknázása, ezzel szemben milyen gyors iramban folyik ma a nukleáris fizika terén történt felfedezések hasznositása. A kutató munkát tehát tudatosan s ugy kell megszerveznünk, hogy inkább "sorozatosan" [1] menjen végbe, nem pedig,

---

1/ Az angol kifejezés /in series/ értelme akkor lesz világos előttünk, ha a sorozatgyártás analogiájára gondolunk, aholis számos ember dolgozik sorban egymás keze alá./Ford./

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

mint a multban, "párhuzamosan".

31 A "sorozatos" kutatómunka hasznositása

A "sorozatos" kutatómunka sok minden vonatkozásban arra kényszeriti a könyvtárszolgálatot, hogy gyorsitott ütemben vállaljon szerepet gazdasági területen. Először is: a szervezett kutatómunka céljaira olyan értelmi rétegekhez is le kell nyulni munkaerő szerzése céljából, amelyek mélyen a lángelme értelmi szintje alatt maradnak. Másodszor: a lángelme önmagára támaszkodik, nem szorul szükségképpen szervezett könyvtárszolgálatra. Ezzel szemben azok a személyek, akiket manapság kutatómunka végzésére verbuválnak, nagyon is rászorulnak arra, hogy pontosan és bőségesen ellássa őket a könyvtárszolgálat. S ilyenirányu szükségletük napról-napra fokozódik, minthogy a világszerte folyó "sorozatos" kutatómunka következtében egyre több uj gondolat merül fel. De fokozza az ilyenirányu szükségletet az a körülmény is, hogy a tudásanyag egész területén rendkivül nagymérvü a kölcsönhatás és érintkezés; ez annak következtében áll elő, hogy az ismeretanyag igen sok ágában folyik alaposan megszervezett kutatómunka. Még ugyanabban az ipari üzemben is egymással párhuzamosan munkaerő és anyag pocsékolásával járó, tervszerütlen kutatómunka folyik; nincs meg ui. arra a lehetőség, hogy minden dolgozót állandóan azonnal tájékoztatni tudjanak valamennyi többi dolgozó minden ujitásáról, holott az legalább részben, vagy csak megközelitően rokonjellegü területen mozoghat sok dolgozó kutatómunkájával. Az egy és ugyanazon vállalatnál, sőt egy és ugyanazon épületben felhalmozódott, sok kutatási témát felölelő házi jelentések elsikkadt tömege megdöbbentő bizonyságául szolgál annak, mennyi költséges uj gondolat marad felhasználatlanul, anélkül, hogy felszivódnék az egyre jobban kialakuló kutatómunkába.

32 A "könyv" fogalmi körének kibővitése

Van azonban a könyvtárszolgálat terén egy másik olyan tényező is, amely - a könyvtár gazdasági feladatait tekintve - figyelmet érdemel. A "sorozatos" kutatómunka nem kaphatja meg a teljesértékü támogatást, ha a könyvtárszolgálat csak egész könyvekre és egész folyóiratokra terjeszkedik ki. A szolgáltatás egységének a folyóiratcikknek s a könyv egy-egy fejezetének, sőt kisebb szakaszának kell lennie. Hogy egy magamgyártotta

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

kifejezéssel éljek: a könyvtári szolgáltatás egységei ma már nem lehetnek az átfogó ismerettömbök, hanem az ujonnan jelentkező gondolatelemek. A gondolatelemeknek a szakemberek részére történő hatékony, gyors, a tárgyra vonatkozó s kimeritőmérvü közvetitését - amelyre a mai társadalomra nehezedő nyomás miatt van szükség, - dokumentációnak nevezik. Ha az ilyenirányu könyvtári munkát a harmadik és a többi törvénnyel össze akarjuk egyeztetni, akkor a "könyv" kifejezést a "dokumentum" értelmében kell használnunk. Ennek a fogalomnak meghatározását a "Headings and canons" /Rendszavak és kánonok, 1955/ c. munkámban próbáltam megadni. De még ez a meghatározás is korszerütlennek tünik, ha számitásba vesszük a gépi berendezés utján történő adatrögzitést, aholis az adatokat nem az emberi elme közvetiti tovább s azok nem is alakulnak át emberi gondolattá; pedig mint dokumentum az ilyen berendezés is egyre nagyobb és nagyobb fontossággal bir. Hogy miként módosult a harmadik /és a többi/ törvény tartalma az uj értelmezés által, s hogy milyen kihatásai vannak ennek a könyvtári technika különféle ágaira, részletesen tárgyaltam: "Dokumentation in many lands: 4 document, conventional and non-conventional" /Több ország dokumentációs munkája: 4 szokásos és az eddigi szokástól eltérő dokumentum/ c. cikkemben, amely az Annals of Library Science 1956. évi 3.kötetében a 22-32.lapon jelent meg.

33 A fogalombővités hatása az osztályozásra

A "könyv" szó fogalmi körének a harmadik törvényre vonatkoztatott eme kibővitése különösképpen a könyvtári osztályozás területén jár igen komoly következményekkel. Az osztályozás technikájával kapcsolatban kezdetben arra törekedtek, hogy a könyveknek a könyvállványokon való elrendezését könnyitsék meg. Erre a célra elegendő volt egy egész durva osztályozás, illetve az átfogó gondolatkörök szerint való szétbontás. Az ilyenfajta osztályozás a kezdet kezdetétől fogva felsorolás jellegü lehetett. Abban az esetben azonban, ha a könyvtárban a szolgáltatás egysége az ujonnan jelentkező gondolatelem, az osztályozásnak már a mélységbe kell hatolnia. A mélység-osztályozásnak elemző-összetevőnek /analitikus-szintetikusnak/ kell lennie. Benne a felsorolás módszere csupán néhány főosztályra és a közös alapfogalmak nem nagy csoportjára korlátozódhatik. A könyvtári szakemberek törekvése most ilyen rendszer kialakitására irányul. A fázis, a keresztmetszet, az övezet-elemzés bevezetése, az alap-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

kategóriák és a posztulátumok fogalma s az eszmei munka és a jelzetelés főként Indiában kezdeményezett - elkülönitése, mind termékeny gondolatnak látszik az ilyenirányu vizsgálódás szempontjából. 1957. májusára az osztályozási problémák megbeszélése céljából nemzetközi szeminárium összehivását tervezik Angliában; ezeknek a kérdéseknek megoldását ugyanis az a jelentésváltozás tette sürgőssé, amelyen a könyvtártudomány törvényeiben szereplő központi fogalom átment.

4 A negyedik törvény és uj könyvtári munkaágak

A negyedik törvényből: "Kiméld az olvasó idejét!" következményként ez is folyik: "Kiméld a könyvtárosok idejét!"; ilyképpen ui. több kéz szorgoskodhatik a tájékoztató szolgálaton. Ennek a követelménynek folyományaként sok uj eljárás van a könyvtárszolgálat terén kialakulóban. Néhány közülük már gyakorlattá vált ugyan, mégis hosszu időnek kell még addig eltelnie, amig a negyedik törvény teljesen kielégitő eredményt ad.

41 Központi osztályozás és katalogizálás

Mind általánosabbá és általánosabbá váló igen hasznos gyakorlat a könyvek központi osztályozása és katalogizálása. Ez a két technikai eljárás teljesen személytelen, olyan értelemben véve, hogy egy-egy könyv szakjelzete és cimleirása elsősorban magából az illető könyvből következik, függetlenül attól a könyvtártól, amelyik a könyvet felhasználja. Arra a csekély számu esetre vonatkozóan, amikor az olvasók sajátos jellege, vagy a helyi viszonyok különleges igényeket vetnek fel, a Helyi változatok szabálykönyve /Canon of Local Variation/ tartalmaz eligazitást. Ezért nincs akadálya annak, hogy központositsák a könyvek technikai előkészitését a használatra. A "Headings and canons" /Rendszavak és szabályzatok, 1955./ c. munkámban kimutattam, hogy a belföldi könyvek használatra való előkészitése terén a központositás 79 %-os munkaerőmegtakaritást eredményez egy-egy ország könyvtári hálózatában. Ugyanezen könyvemből az is kitünik, hogy ugyancsak 79 %-os megtakaritás érhető el a külföldi könyvekkel kapcsolatban is, ha minden ország részt-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

vesz a központositásban, s ha a kérdésre vonatkozó nemzetközi együttmüködés könyvemben vázolt megoldási módját elfogadja. A negyedik törvény ilyen jellegü hatására a legszemléltetőbb példa a British National Bibliography. Bár ennek a bibliográfiának közrebocsátása csak 1950-ben indult meg, máris jelentős megtakarításokat eredményezett az angol könyvtárakban. Az az ujabb rendjük pedig, hogy a megrendelés kézhezvételének napján a katalóguscédulákat ki is tudják nyomtatni s el is tudják küldeni, a legnagyobbfoku teljesitmény jeleként könyvelhető el.

42 Osztályozás és katalogizálás a könyvek megjelenése előtt

Abban a törekvésünkben, hogy eleget tegyünk a negyedik törvény követelményeinek, akadályt jelent az a körülmény, hogy a könyveket megérkezésük és használatba bocsátásuk között - az osztályozás és katalogizálás végett - mindig vissza kellett tartani. Ha azonban a könyveket megjelenésük előtt osztályozzák és katalogizálják s a könyvekkel együtt közreadják a katalóguscédulákat is, ha a raktári jelzetet az előszót tartalmazó oldalak nyomtatása idején belenyomtatják a könyvbe, kötéskor ráaranyozzák a gerincre s ha a beszerzés munkájában kialakul a megfelelő rutin, - ahogyan mindezt a "Headings and canons" c. munkámban ismertettem - lehetővé válik, hogy a könyvet néhány nappal megérkezés után máris használatba adhassák. Ez természetesen olyan gyakorlat, amely nem válhatott még mindenütt általánossá. 1956. decemberében Angliában tett látogatásom során Mr. Wells a British National Bibliography szerkesztője azonban olyan értelmi felvilágositást adott, hogy korántsem olyan keresztülvihetetlen ennek a munkasorozatnak elvégzése a könyv megjelenése előtt, mint amilyennek gondolták, amikor 1948 augusztusában a Library of Congresshez intézett üzenetemben először tettem róla említést. Mr. Wells nem hiszi, hogy a kiadók megtagadnák az együttmüködésre irányuló ajánlatot, ha majd a könyvtár részéről meg lesz a lehetőség a dolog kezdeményezésére.

43 Nemzetközi és nemzeti dokumentáció

Munkaerő- és költségkimélés céljából szükségesnek látszott a dokumentációs munkának még nemzetközi szinten történő központositása is. /A gyakorlatban azonban ez annyit jelent, hogy a könyv és a róla szóló tájékoztatás megjelenését több mint egy évnyi időköz választja el egy-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

mástól. Márpedig ez is a negyedik törvényben foglalt követelmény sulyos megsértését jelenti./ Ezért a második világháboru óta minden nemzeti dokumentációs központban arra törekednek, hogy a dokumentáció munkáját lecsökkentsék. A folyóiratok feldolgozását tehát azokra korlátozzák, amelyeket az illető országon belül használnak. A tárgykörök közül pedig, amelyek szerint a folyóiratok feldolgozása végbemegy, csak azokat tartják meg, amelyekkel kapcsolatban folyik is valamilyen munka az illető országban. A folyóiratok számának ez a kétirányu csökkentése az elvégzésre váró dokumentációs munkát, legalábbis a most fejlődésnek induló országokban, nagymértékben csökkenti. Abban az esetben pedig, ha a folyóiratok cimoldaláról légiposta utján előzetesen mikrokópiát lehet küldeni, akkor megvalósitható, hogy a nemzeti dokumentációs jegyzékek a könyvtárakhoz szinte a folyóiratok megérkezésével egyidőben jussanak el. Az egyes országok nemzeti dokumentációs központja számára további segitséget jelentene a haladás utján, ha az illető országban megirt minden cikkel kapcsolatban már megjelenése előtt elvégeznék a dokumentálás munkáját, s ha a dokumentációs jegyzékeket kivonatokkal látnák el. Ez a negyedik törvényből folyó eljárás megint csak olyan utat mutatna, amelyen elindulva ismét valamelyes megtakaritást lehetne eszközölni azokban a költségekben, amelyekkel a most megjelenő ezernyi meg ezernyi folyóirat nyomtatásával kapcsolatban számolnunk kell. Ez azonban már olyan lépést jelent a nemzetközi és nemzeti gazdasági élet és szervezetek terén, amelyekre a jelen tárggyal kapcsolatban nem lenne helyénvaló kitérnünk.

44 Gépesités

Másik ut a tisztviselőkar idejének megtakaritására az, hogy a könyvtárban folyó minden személytelen munkát gépesitünk. Igy teljes lendülettel folyik a második világháboru óta az irodalomkutatás céljaira szolgáló gépi berendezések szerkesztése. A keresztmetszet-elemzés összekapcsolása s gépi kereséssel /- a lyukkártyáktól a mágnesezett szalagig terjednek a lehetőségek -/ szintén az olvasó idejének közvetlen megtakaritásával fog járni. Ugyanezt mondhatjuk az információk megörökitésének ill. kielégitésének elektronikus és gépi módjáról is. Ralph Shaw más könyvtári munkákat is jelentékeny mértékben mechanizált fényképészeti módszerekkel. Az előbb mondottak csak annak jelzésére szolgálnak, mennyi

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

munka vár még elvégzésre, ha eleget akarunk tenni a negyedik törvényben foglalt követelménynek. Ennek a munkának javarésze azonban a műszaki és az igazgatási szakemberek vállaira nehezedik. A könyvtári szakma dolgozóinak csupán a szükségleteket kell megállapitaniok, továbbá kijelölniök azokat a területeket, ahol a gépesités bevezetése hasznossága mellett egyik vonatkozásban sem okoz kárt.

5 Ötödik törvény s ennek különböző jelentései

1931-ben még az ötödik törvényt - "A könyvtár fejlődő szervezet" - csak egyféleképpen értelmeztük. Az "Öt törvény" első kiadásának 7. fejezete ugyanis a "fejlődés" szó többféle értelmi közül csak a "gyermekek fejlődés"-éhez hasonló jelentést emelte ki, azaz olyan fejlődést értett rajta, amely minden irányu és állandó növekedéssel jár. Pedig ennek a szónak más értelme is van. Annyit is jelent, mint "a felnőtt szervezet fejlődése", azaz a szervezet alkotó részeinek pótlása anélkül azonban, hogy a szervezet általában növekedést mutatna. Az ötödik törvénynek ez a kettős értelme a nemzeti könyvtárrendszer egyik fontos alapelvéhez vezet el bennünket, nevezetesen ahhoz, amely szerint kétféle könyvtár-fajtát kell egymástól megkülönböztetnünk: a muzeális és a használati könyvtárat. Erre a megkülönböztetésre s annak alkalmazására tudtomsan először a "Library book selection" /Könyv-valogatás a könyvtárak számára, 1953./ c. munkámban került sor.

51 Muzeális könyvtár

Mivel a muzeális könyvtárak állandóan igényelik az ujabb meg ujabb épületek, polcok és a karbantartás költségeit, s gazdaságosság elve azt kivánja, hogy az ilyen könyvtárfajták számát egy-egy ország területén korlátozzuk. A Nemzeti Központi Könyvtárnak például ilyen muzeális könyvtárnak kell lennie. Kis területü ország ilyenirányu szükségletét ezzel ki is elégithetjük. De még nagy kiterjedésü országban sem haladhatja meg az ilyenfajta könyvtárak száma a féltucatot. Nem is lehet a lokálpatriotizmus mellett semmi hasznos célja annak, ha hatvan mérföldön belül - mint pl. Skóciában - két ilyen könyvtárat is fenntartanak. Az

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

olyan soknyelvü országban, mint amilyen India, szükségesnek mutatkozik, hogy minden tagállamban külön Állami Központi Könyvtár is létesüljön azon kiadványok kötelespéldányainak megőrzésére, amelyek az illető állam területén jelennek meg. A városi vagy kerületi központi könyvtárakat s ugyanigy az egyéb használati könyvtárakat, mint amilyen az egyetemi könyvtár is, csak a szigoru értelemben vett helyi jellegü gyüjtemények tekintetében lenne szabad munkák megőrzésével megbizni. Ha pedig egy ország mégis arra az elhatározásra jutna, hogy további muzeális könyvtárakat állit fel - India pl. ugy döntött, hogy további három ilyen könyvtárat létesit, - akkor ugy lehet gazdaságosan eljárni, ha ezek közül néhányat, vagy esetleg valamennyit, mikrofilmek megőrzésére használjuk fel. Az is bölcs előrelátásra valló intézkedés lesz ilyen esetben, ha az egyik mikrofilm-gyüjteményt földalatti, mély pincében helyzik el, hogy a Hiroshima-féle nukleáris vandalizmus ne tehessen kárt benne. A "Library development plan" /Könyvtárfejlesztési terv, 1950./ c. munkámban a könyvtári törvényekre adott minták a fentebb közölt szempontok közül a legtöbbre kiterjedtek. Szükséges lesz azonban majd ennek a könyvnek a mikrofilm-lerakatok tekintetében való kiegészitése; esetleg a kérdésről a törvények végrehajtási utasitása keretében lehetne gondoskodni.

52 Használati könyvtár

A használati könyvtár tekintetében meg lehet állapitani bizonyos felső határt a könyvek, az olvasók és a könyvtári dolgozók száma, s ennek megfelelően az épület és a berendezés tekintetében. Az állomány évi gyarapitása és az elhasználtság vagy elavulás miatt bekövetkező selejtezés végeredményben kiegyenliti egymást. Minden használati könyvtárnak kötelessége, hogy a muzeális könyvtár tudomására hozza mindazon könyveknek cimét, amelyeket ki akar állományából selejtezni. Ilymódon az utóbbinak lehetősége nyilik arra, hogy megmenthesse és megőrizhesse azokat a könyveket, amelyekből kevésszámu példánya van. Kivánatos lenne ugyanilyen eljárást biztositani nemzetközi szinten is. Az ötödik törvény második értelmezéséből folyó ezen következmény azt mutatja, hogy az "Öt törvény" c. könyv 711. szakaszában emlitett un. Quincy Plan /Quincy Terv/ nem áll ellentétben - ahogyan ezt az első értelmezés ismeretében gondolni lehetett - az ötödik törvénnyel.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

53 Harmadik értelmezés: specializálódás

Az ötödik törvény harmadik értelmezése: filogenezis az ontogenezis helyett. Ez a harmadik értelmezés azt hangsulyozza, azt fejti ki, hogy különleges könyvtárfajok alakulnak ki - különleges feladatok ellátására specializálva magukat. Eddig azt a specializálódást figyelték meg, amely különleges olvasócsoportokhoz igazodik. Ezzel a kérdéssel behatóan a "Preface to library science" /Bevezetés a könyvtártudományba/ c. munkám foglalkozott. Egyes könyvtárfajtákban egyes funkciókat jobban kidomboritanak, másokat viszont esetleg teljesen elejtenek, vagy elsorvasztanak. A könyvek megőrzésének, illetve olvastatásának relativ fontossága,- ahogyan ez a muzeális és a használati könyvtárak müködésében visszatükröződik, magában véve is jó példát szolgáltat erre. A használati könyvtárak területén pedig az a relativ fontosság, amely az átfogó ismerettömbnek ill. az ujonnan megjelenő gondolat-elemnek jut, az általános könyvtárban ill. a szakkönyvtárban, adja számunkra a következő példát. De a példákat tovább lehetne szaporitani. Szó lehetne arról, hogy érezhető különbség mutatkozik az egyes használati könyvtárfajták keretei között. Ez hasonló a természetben az egyes állattörzsek közötti különbséghez. Az ötödik törvénynek ezt a harmadik értelmezését dr.Martin Mollerott /Bajor Állami Könyvtár/ fogalmazta meg teljes tudatossággal egy kirándulás során, amelyet az 1955 szeptemberében Münchenben tartott IFLA kongresszus résztvevői számára rendeztek.

54 Negyedik értelmezés

Dr. Mollerott az ötödik törvénynek egy negyedik értelmezését is kimutatta. Ez a társadalom szervezetében látható negyedik fajta növekedésmódnak megfelelően vezethető le.

Legszemléletesebb alakban ez a növekedés a család fejlődésénél látható, amikor az eredeti család egymástól jól elkülönülő, ugyanakkor azonban szorosan összetartozó kisebb családokra bomlik szét abból a célból, hogy a létét megfelelőbben biztosithassa. Ennek mintájára a mult idők nagy mammut-könyvtárainak helyt kell adniok az egymástól különálló, de azért egymással szoros kapcsolatban levő könyvtáraknak. Ilymódon lehet biztositani a könyvtárszolgálat hatásosságát a változó társadalmi viszonyok közepette, állandóan számolva a társadalom növekvő igényeivel. Ez a

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

gondolat azonban további megvizsgálásra szorul.

55 A Farmington-terv

Az Amerikai Egyesült Államokban kb. egy évtizeddel ezelőtt megfogalmazott Farmington-terv az ötödik törvény ezen három értelmezésének összeegyeztetése irányában jelent egy lépést előre. Kisérlet ez olyan uj könyvtárfajta kialakitására, amely a komoly használati könyvtári feladatok elvégzésén felül bizonyos muzeális feladatot is ellát, mintegy középen a nemzeti központi könyvtár és a szabványos városi vagy kerületi központi könyvtár efajta funkciója között.

56 A tárgymutató megduzzadása

Annak szemléltetésére, hogy az ötödik törvény még a könyvtár egyes részletkérdéseit is mennyire megvilágitja, említést kivánok tenni a könyvtári szakkatalógus tárgymutatójáról. Arra, hogy ezek a mutatók milyen hatványozott mértékben növekednek, ha a szakcsoportok elnevezéséből kiindulva az elemek minden lehetséges permutációjáról készitünk tárgyszavakat, első izben a "Theory of library catalogue" /A könyvtári katalógus elmélete/ c. munkában mutattunk reá. Ez vezetett azután a "lépcsőzetes eljárás" kialakitására, melynek az a célja, hogy olyan pontos tárgyszavakat alkossunk, amelyek mögött nem maradnak rejtve a katalógus lényeges könyvleirásai. Részletesebben foglalkoztunk ezzel a kérdéssel "Classification, coding and machinary for search" /Osztályozás, jelzetelés; keresés céljaira szolgáló gépi berendezés, 1950./ c. munkánkban. Az un. "lépcsőzetes eljárás"-t 1950-ben való kialakitása óta megszakitás nélkül, széles körben alkalmazza a British National Bibliography. Ennek a folyóiratnak szerkesztője a "Library science in India" /A könyvtártudomány Indiában, 1935./ c. munkához adott cikkében a következőket állapitotta meg: "A British National Bibliography betürendes része, de ugyanigy szakrendszer szerint készült része is sikerét Ranganathan elméleteinek köszönheti, mert ezeken alapszik." A "lépcsőzetes mutatózás" elmélete az ötödik törvényben foglalt figyelmeztetésből ered.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

6 L i b r a m e t r i a

Ma már sokféle matematikai eszköz alkalmazható arra, hogy kidolgozzuk a könyvtártudomány szabályelveiből folyó számos következményt, sőt egyes esetekben egyszer s mindenkorra olyan vitapontokat is el lehet dönteni, amelyek közül eddig csupán semmi eredménnyel sem járó, időpocsékoló viták folytak a könyvtártudományi sajtó hasábjain. A Leamington /Spa/-ban tartott 1948-i ASLIB konferencián elhangzott felszólalásomban a "librametria" /"librametry"/ szót használtam a könyvtártudományi problémák matematikai szempontból történő megvizsgálásának jelölésére; erre a megvizsgálásra az öt törvény által nyujtott világosságban, illetve ezek következményeképpen kerülhet sor.

7 A k ö n y v t á r t u d o m á n y l é t e z é s é t i g a z o l ó k ö n y v e k

A "librametria" még gyermekcipőben jár. De a könyvtári munka különféle ágaiban a dialektikus kifejtés segitségével jelentős mértékben folyik az öt törvényből adódó következmények rendszeres kifejtése. Hogy mennyi lehetőség rejlik az öt törvényben, - ha ezeket a tudományos munkamódszer spirálisának menetében a körpálya "zenit" pontjának megfelelő szabályelvként fogjuk fel, - arra abból a mintegy négy tucatnyi könyvből következtethetünk, amelyeknek megirására sor kerülhetett s amelyek a téma legkülönfélébb ágait foglalják magukban. Ezeknek a könyveknek lapjaiból az tünik ki, hogy valamennyien abból az öt törvényből sarjadnak ki, amelyet az efajta müvek sorát megnyitó kezdő kötetünkben fejtettünk ki. Végehossza nélkül sorolhatnók fel a hasonló jellegü egyéb könyveket és cikkeket, amelyek a törvényekből folyó mind több és több, eddig rejtve maradt következményt tárják elő ama módosulások fényénél, amelyeket a társadalmi értékekben előálló, részben állandó, részben pedig időnként tapasztalható hirtelen változások a könyvtári munka körülményeiben előidéznek. Az a tény, hogy ilyen átfogó, alapvető, termékeny szabályelvek állithatók fel s az a körülmény, hogy az ezekből levonható következtetések végtelen láncolatban vezetnek az egyre-másra feltünő uj meg uj

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

könyvtári munkaágak kialakulásához, - elég jogosulttá teheti az igenlő választ erre a kérdésre: "Van-e könyvtártudomány?"

Eredeti cim: Library science and scientific method.
Megjelent: Annals of Library Science, 1957. 1.sz. 19-32.lap.
OSzK ford.sz.: 1847.

BELGIUM NEMZETI HANGLEMEZTÁRA

1956 november 14.-én megnyilt Belgium Nemzeti Hanglemeztára. A lemeztár fő rendeltetése az, hogy alacsony kölcsönzési dij fejében a közönségnek klasszikus-, vagy népzenét, illetve irodalmi müveket tartalmazó mikrobarázdás lemezeket kölcsönözzön.

Az uj intézmény megnyitása pillanatában több mint négyezer mikrobarázdás hanglemezből álló gyüjteményt tudott tagjai rendelkezésére bocsájtani; a gyüjtemény az elmult nyolc év csaknem minden lemezét magában foglalja. Az un. "klasszikus" zene minden fajtája képviselve van a gyüjteményben: tehát szimfóniák, kamarazene, hangszeres zene, versenymüvek, operák, operettek, oratóriumok, passiók, motéták, misék, stb.; de ezenfelül a modern, a romantikus, a klasszikus és a régi zene minden fajtája megtalálható benne.

A hanglemeztár ügyének szószólói nem elégednek meg azonban azzal, hogy tevékenységüket csupán lemezek kölcsönzésére korlátozzák. Azt remélik, hogy hatalmas "hangtárakat" /"sound-archives"/ létesithetnek majd Belgiumban, ahol nem csupán egyetlen példányban meglevő, vagy különleges érdeklődésre számottartó felvételeket, hanem minden müvészi, irodalmi, vagy történelmi értékü hangfelvételt is meg lehet majd magnetofon-szalagon őrizni. A lemeztár ennek megfelelően tervbevette, hogy felhivást intéz a világ valamennyi magángyüjtőjéhez: járuljanak hozzá, hogy gyüjteményükben levő legértékesebb darabokból a lemeztár felvételt készittethessen.

Eredeti cim: National Record Library of Belgium.
Megjelent: Unesco Bulletin for Libraries, 1958. 2/3.sz. 64.l.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

Nikitin, P. I.:

UJ SZAKASZ A SZOVJET TUDOMÁNYOS TÁJÉKOZTATÁS FEJLŐDÉSÉBEN

A tudomány csak akkor fejlődhet eredményesen, ha biztositva van a kiterjedt eszme- és tapasztalatcsere mind a belföldi, mind a külföldi tudományos kutatóintézetek közt.

.....

A tudományos- müszaki tájékoztatás csak akkor tudja betölteni feladatát, ha sokoldalu, teljes, gyors és hatásos. A tudományos és müszaki tájékoztatás legelterjedtebb eszközei a referáló folyóiratok, amelyeknek az a feladata, hogy regisztrálják és rendszerezzék /osztályozzák/ az egyes tudományágak területén megjelenő teljes tudományos- és müszaki irodalmat és annak tartalmát rövid formában közreadják.

Az első referáló folyóiratok, - mint az időszaki kiadványok egyik különleges fajtája, melyek azonban nem közölnek eredeti munkákat - a XVIII.század végén és a XIX.század elején jelentek meg Németországban, a fizikai, matematikai, kémiai,orvosi és müszaki tudományok rohamos fejlődésének időszakában; ez a páratlan fejlődés nagymértékben megnövelte a tudományos periodikák számát. Az egyik legrégibb, általánosan ismertté vált referáló folyóirat a ma is megjelenő "Chemisches Zentralblatt".

.....

Az első szovjet bibliográfiai kiadvány, mely rövid annotációk formájában átfogóan referálta a szovjet és külföldi tudományos és müszaki irodalmat, a "Novoszti Tehnicseszkoj Literaturü" /A Müszaki Irodalom Ujdonságai/ /1936-1953/ volt. Ez a folyóirat azonban sem a felölelt anyag teljességének, sem a feldolgozás módszerének tekintetében nem felelt meg azoknak az uj követelményeknek, amelyeket az ilyenfajtáju bibliográfiai tájékoztató kiadványokkal szemben támasztanak.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

Fontos szakaszt jelent a szovjet referáló folyóiratok fejlődésében a Szovjetunió Tudományos Akadémiája Tudományos Tájékoztató Intézetének létrejötte, melyre azt a feladatot bizták, hogy olyan referáló folyóirat-sorozatokat szerkesszen és adjon ki, melyek mind a természet- és egzakt tudományok, mind a technika területén kimerítő módon referálnák a világ teljes tudományos és müszaki irodalmát.

A "Referativnüj Zsurnal"-nak /Referáló Folyóiratnak/ az a tizenkét sorozata, amelyek 1953-1956-ban jelentek meg, felölelik az egzakt és természettudományok egész területét és a legfontosabb technikai szakterületeket is. E sorozatok közül az "Asztronomija i Geodezija", a "Matematika" és a "Mehanika" elnevezésü sorozatok a matematikai tudományok és a matematikával összefüggő alkalmazott tudományok: geodézia, gravimetria, matematikai kartográfia, légi uton történő térképezés, fotogrammetria, a számolómüszerek elmélete, szerkesztése és felhasználása, külső ballisztika, hidromechanika, aerodinamika és a gázok dinamikája, a rugalmasság és képlékenység elmélete irodalmát dolgozza fel. A folyóirat havonként jelenik meg.

Nagy érdeklődés mutatkozik a "Fizika" folyóirat iránt, mely referálja a modern fizika problematikájáról szóló irodalmat, beleértve az elektronikát, a magfizikát, az akusztikát és optikát, valamint a geofizikát.....

A kémiai és biológiai tudományok területén megjelenő tudományos és alkalmazott kiadványokat a "Himija" /1953/, a "Biologija" /1954/ és a "Biologicseszkaja Himija" /1955/ cimü sorozatok referálják. A "Himija" sorozatnak nagy jelentősége van a vegyipar dolgozói számára, mert tekintélyes mennyiségü anyagot tartalmaz a kémiai technológia, a balesetvédelem és a vegyiparban folyó munka higieniájának területéről. A cikk-referátumokon kivül olyan anyagokat is kiadnak ebben a sorozatban, amelyek a szabadalmi irodalmat dolgozzák fel. A "Biologija" sorozat nemcsak azok számára jelentős, akik a biológia elméleti problémáit tanulmányozzák, hanem a mezőgazdaságban dolgozó szakemberek, továbbá az orvosok és állatorvosok számára is. A folyóirat referátumokat közöl az ipari és technikai biológia, a virusológia, a mikrobiológia és a farmakológia irodalmából.

Az 1954.évben uj sorozat indult "Geologija i Geografija" cim

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

alatt, mely az egyetlen ilyen fajta kiadvány a földtan és földrajz területén. 1956 januárjától kezdve a sorozatot két önálló sorozatra - "Geologija"-ra és "Geografija"-ra osztották. A "Geografija" a fizikai földrajz, a politikai földrajz és a gazdasági földrajz egyes kérdéseire vonatkozó irodalmat referálja. A "Geologija" a geológiai tudomány részeit öleli fel, beleértve a müszaki mérnöki geológiát, a hidrológiát, a glaciológiát és a hasznos ásványokról szóló tudományt.

1956-ban a következő három uj referálólap-sorozat indult: "Masinosztroenie" /Gépgyártás/, "Metallurgija" /Fémkohászat/, "Elektrotehnika". A havonta kétszer megjelenő "Masinosztroenie" sorozat cikk-kivonatokat közöl a konstrukciós anyagokról és gépmotorokról, a sajtolóberendezésekről és épitőberendezésekről, az esztergályozásról, a szerszámkészitésről, a motorokról, a szállitó- és mezőgazdasági gépek gyártásáról, a bányagépekről, a vegyipari, élelmiszeripari és könnyüipari gépek gyártásáról stb.

A "Metallurgia" sorozat cikkeket ismertet a fémkohászati üzemek berendezéséről, az ércdusitásról, a tüzálló anyagok használatáról, az öntvény, acél és szinesfémkohászatról, a különleges tisztaságu fémek előállitásáról, a porkohászatról, a hengerlésről, a kovácsolásról, a fémmegmunkálásról, a hegesztésről és az öntésről, a hőmegmunkálásról, a deffektoszkópiáról, a fémmel való bevonásról, a müszaki elemzésről.

Az "Elektrotehnika" sorozat referátumokat ad az elméleti elektrotechnikáról, az elektrotechnikai anyagról, villanytelepekről és a transzformációs állomásokról, elektromos hálózatokról és rendszerekről, a hőenergetikáról, a viz- és szélenergetikáról, az elektromos gépekről és transzformátorokról, az elektromos készülékekről, berendezésekről és elektromos mérő- vezetőkről, az ipar, a közlekedés és a mezőgazdaság villamositásáról, az automatikáról és telemechanikáról, az elektronikáról, a rádiótechnikáról és a villanyvilágitási technikáról szóló cikkekből. Ezekben a sorozatokban kimerítő módon megtalálhatjuk a teljes belföldi és külföldi szakirodalmat.

A Referáló Folyóirat 1955-ben megjelent sorozataiban több mint 210.000, 1956-ban pedig hozzávetőlegesen 400.000 tájékoztató referátum készült több mint 12.000 belföldi, illetve 85 ország 50 különféle nyelvén megjelent külföldi időszaki kiadványából. Az Intézetben járó

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

külföldi folyóiratok száma meghaladja a 10.000 címet; ezeknek gyarapítása részben és mindenekelőtt közvetlen előfizetéssel, részben a nemzetközi csere utján történik. Ebből a célból az Intézet kb. 250 külföldi kiadóval, igy többek között a franciaországi Dunod és Masson-nal és a Német Szövetségi Köztársaságban lévő Springer Kiadóval kötött megállapodást, melynek értelmében az Intézet rendszeresen megkapja az ujonnan megjelent tudományos és müszaki könyveket. Ezenkivül az Intézet 450 külföldi tudományos intézménnyel, társulattal, egyetemmel és 25 könyvtárral - többek közt a British Museum Könyvtárával, a Sorbonne Egyetem Könyvtárával, a Kongresszusi Könyvtárral - kötött cseremegállapodást.

Ami a feldolgozásra kerülő anyag teljességét illeti, a szovjet Referáló Folyóirat - annak ellenére, hogy még csak nemrégen keletkezett - elérte a sokévi tapasztalattal rendelkező legnagyobb külföldi referálólapok szinvonalát. Igy például a "Chemical Abstracts" cimü amerikai referáló folyóiratban évente mintegy 75-80.000 referátumot közölnek; a szovjet Referáló Folyóirat "Himija" c. sorozatában, beleértve a "Biohimija"-t, 1956-ban 104.000 tájékoztató referátumot adtak közre. A "Biological Abstracts"-ban 1955-ben 30.276 referátum és bibliográfia, a "Berichte über die gesamte Biologie" német referálólap két sorozatában 37.876 referátum látott napvilágot; a szovjet Referáló Folyóirat "Biologija" sorozatában 1955-ben 69.598 kiadványt, 1956-ban pedig 107.000 publikációt dolgoztak fel. A "Fizika" sorozatban 1956-ban 36.500 referátum, a "Physic Abstracts"-ban 1956 első 8 hónapjában mindössze 9.513 kivonatot adtak közre. Ehhez még hozzá kell tennünk, hogy az emlitett külföldi referálólapok több évtizedes munkatapasztalattal rendelkeznek.

A publikációk feldolgozásának alapvető formája, mint mondottuk, a referátum, illetve kisebb jelentőségü cikkeknél az annotáció. A referátumnak az a feladata, hogy visszaadja a publikáció tartalmát, mig az annotáció csupán kiegészitője a címleirásnak, s arra a kérdésre felel, hogy miről szól a szóbanforgó cikk. Az anyag feldolgozásának ez a formája rendkivül értékes, mert az olvasót az esetek túlnyomó többségében kielégiti az a tájékozódás, amit a referátummal való megismerkedésből merit valamely kiadványról, s igy boldogulni tud az eredeti nélkül is. Ezért a Referáló Folyóirat egyes sorozatai minden

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

esetben pótolhatatlan segédeszközt nyujtanak a tudományos dolgozók, tervezők és üzemmérnökök számára. Ez a referálólap lehetővé teszi a szakemberek részére, hogy rövid idő alatt nagymennyiségü tudományos és müszaki kiadvánnyal ismerkedjenek meg és azokat felhasználják saját alkotó munkájukhoz. A Referáló Folyóiratban való keresés megkönnyitése végett minden sorozathoz mutató készül, mely az egyes sorozatok jellege szerint lehet betürendes, szak-, tárgyszó-, képlet-, szabadalom-, cégirodalom-mutató stb. Most jelentek meg az összes eddigi évfolyamok betürendes mutatói és egy sor tárgyszómutató. A közeljövőben közreadjuk a "Himija" 1953/54.évi és a "Biologija" 1954/1955.évi tárgyszómutatóit. Nyomdakész állapotban van a "Fizika" sorozat izotop mutatója.

A Referáló Folyóirat sorozatainak keretében történik egy speciális monográfia-sorozat kiadása is "Itogi nauki" /A tudomány eredményei/ közös cim alatt..... Az "Itogi nauki" könyv önálló, a tudomány és a technika egyes problémáival foglalkozó kötetekben fog megjelenni és 2-5 év irodalmáról ad majd referátumokat.

Valamennyi referálólap alapvető hiányossága - és ez alól nem kivétel még az évtizedes tapasztalatokkal rendelkező "Chemical Abstracts" sem - az, hogy igen nagy az időköz az eredeti cikk megjelenése és a referátumnak a referáló folyóiratban való közreadása közt. Ez azt jelenti, hogy a referátumok kidolgozásához és közreadásához szükséges idő lerövidítésére irányuló intézkedésekkel párhuzamosan másfajta információk kiadása is fontos és szükséges; ezeknek ugyan nem az lenne a feladatuk, hogy teljesen felöleljék a világirodalmat, hanem az, hogy gyors tájékoztatást nyujtsanak az egyik vagy másik igen időszerü problémáról.

A tudományos és müszaki tájékoztatás ilyen fajtáju kiadványa az Intézet által "Ekszpresszz-informacija" összefoglaló cim alatt megjelentetett bulletin-sorozat. 1956-ban 22 "Ekszpresszz-informacija" sorozat jelent meg, 1957-ben pedig 30 sorozat közreadását tervezzük a technika legidőszerübb kérdéseiről. Feldolgozásra kerülő témák például: a gyártási folyamatok automatizálása, fémsajtoló berendezés, elektrotechnikai és rádiótechnikai ipar, mü- és szintetikus anyagok, energetikai gépek gyártása, hajóépités, emelő és szállitóberendezések stb. Az Intézet már most is sok levelet kap a különféle szervezetektől, üzemektől, szerkesztő irodáktól, melyek arról tanuskodnak, hogy az

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

"Ekszpreszsz-informacija" nagy segitséget nyujt a tudományos munkához és az ujitásokhoz. Az "Ekszpreszsz-informacija" bulletinjei hirt adnak a tudomány és technika legfontosabb, legérdekesebb kérdéseiről; ez a tájékoztatás részletes, gyakran rajzokkal és ábrákkal kisért referátumok, illetve forditások formájában történik. Az "Ekszpreszsz-informacija" bulletinjeinek anyagát az egyes tudományágak legjelentősebb folyóirataiból meritik, s a válogatást magas szakképzettségü szakemberek végzik. Emellett minden erőnkkel arra törekszünk, hogy az "Ekszpreszsz informacija" bulletinjei a lehető legrövidebb idő alatt jelenjenek meg. A lap mindegyes sorozatához évi mutató készül. Az "Ekszpreszsz informacija" heti bulletinek formájában jelenik meg. A boritólap adatai: a sorozat cime, a füzet száma, mely egyuttal az adott év sorszámát is jelenti és a dátum. Minden referátumnál feltüntetjük a sorozat teljes és röviditett cimét, a sorozat rovat- illetve alrovat cimét, valamint a referátum sorszámát. A referátum végén annak a cikknek kiadási adatai szerepelnek, amelyből a referátum készült.

Az "Ekszpreszsz-informacija" bulletinjei, valamint a Referáló Folyóirat sorozatai a különböző tudományágak szakemberei számára szólnak.

Az "Ekszpreszsz-informacija" bulletinjei alapján, de nagyobb terjedelmü anyag felhasználásával, egy különleges, témakörök szerint tagolt lapszemle-sorozat kiadását tervezzük az uj technika bemutatása céljából. Ezek a lapszemlék - amelyeknek egy része már el is készült és meg is jelent - az előző 4-6 hónap legfontosabb bel- és külföldi irodalmát referálják /s felvesznek bizonyos müszaki és gazdasági adatokat is/. Ezek a kiadványok igen értékes segédeszközt nyujtanak a vállalatok és a tudományos intézetek vezető beosztásu dolgozói számára.

A tudományos és müszaki tájékoztatás fentebb ismertetett formái nem mindig elégitik ki az olvasókat. A szakembereknek igen gyakran az eredeti cikkre is szükségük van a munkához. Ezért a tudományos tájékoztatás egyik jelentős alkotórésze a fotokópiák és a mikrofilmek készitése. Az Intézet jelenleg nagy erőfeszitéseket tesz annak érdekében, hogy a kiadványokról fotokópiát készitsen mind az intézetek, mind az egyes kutatók számára. Mikrofilmeket külföldi intézetek kérésére is készitünk. Bármelyik olvasó megrendelheti bármely, a referáló folyóirat egyik vagy másik sorozatában, illetve az "Ekszpreszsz-informacijá"-ban közzétett

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

anyag fotokópiáját, vagy mikrofilmjét; ehhez csupán hivatkozni kell a megfelelő sorozatra. Eddig, sajnos, a mikrofilmezés nem terjedt el nálunk kellőképpen, mert kevés a megfelelő mikrofilm-leolvasó készülékünk. Nem kétséges azonban, hogy a tudományos tájékoztatásnak erre a fajtájára nagy jövő vár.

A tudományos tájékoztatás további módja a külföldi szakirodalom fordításban való közreadása. 1956-ban Intézetünk több ezer külföldi tudományos és müszaki cikket forditott le orosz nyelvre. Ennek ellenére azonban sok intézmény és szervezet kérését nem tudtuk kielégiteni. Az egyes cikkek forditásán kivül célszerü lenne megszervezni egy sor külföldi folyóirat orosz nyelvre való leforditását és kiadását, ugy ahogy ezt például az Amerikai Egyesült Államokban tapasztalhatjuk, ahol 19 szovjet tudományos és müszaki folyóirat jelenik meg forditásban. Egy egész folyóiratnak rövid idő alatt történő leforditása azonban igen bonyolult kérdés, sok szakképzett forditót és jelentős anyagi eszközöket igényel. Ezt a feladatot majd sokkal könnyebben meg lehet oldani, ha az egyik nyelvről a másik nyelvre való forditás folyamatát gépesitik. 1955-ben a Tudományos Tájékoztató Intézet a Szovjetunió Tudományos Akadémiájának Finommechanikai és Számolástechnikai Intézetével karöltve hozzálátott ahhoz, hogy kidolgozza a forditásoknak a BESZM elektronikus számológép segitségével történő gépesitésével összefüggő problematikát. A munkálatokat D. Ja. Panov professzor irányitja. Az első tapasztalatok pozitiv eredménnyel jártak, s remélhetjük, hogy nincs messze az az idő, amikor majd különleges gépek pótolják sok száz forditó munkáját és még jobban kibővülnek a tudományos és müszaki tájékoztatás lehetőségei és határai.

.....

A tudományos tájékoztatás fentebb ismertetett módjai és a bulletinek, illetve egyéb nyomtatott tájékoztató kiadványok közreadása nem tud mindig választ adni a tudományos kutatók, illetve a szakemberek által felvetett konkrét kérdésekre. Már ma nap mint nap sok ilyen jellegü kérdés érkezik Intézetünkhöz. A szükséges anyag kikeresése és a beérkezett kérések megválaszolása sok időt és erőfeszitést igényel; figyelembevéve azt a tényt, hogy az Intézetbe óriási mennyiségü szakirodalom érkezik /naponta 2.500-3.000 cikk/, a munka napról-napra bonyolultabbá válik.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

Ebből a helyzetből szükségképpen az a feladat adódik, hogy különleges tájékoztató készülékeket konstruáljunk. Jelenleg a tájékoztatás gépesitésével foglalkozó laboratóriumban már készen is áll egy ilyen kisérleti gép prototipusa, mely lyukkártyák segitségével egyidejüleg 70 szempont szerinti válogatást és keresést tesz lehetővé. Ez a készülék nemcsak a tájékoztató szolgálat gépesitésének problémáját oldja meg, hanem azt is lehetővé teszi, hogy gépesitsük az Intézet által jelenleg közreadott publikációk előkészitésének egyes folyamatait is /pl. a Referáló Folyóirat egyes sorozataihoz készülő betürendes és tárgyszómutatók készitését stb./.

A szovjet referáló folyóiratok hosszu és bonyolult fejlődési utat tettek meg. Helyzetük állandó szilárditásával a tudományos bibliográfia egyik legfontosabb fajtájává váltak, s fegyverül szolgálnak a tudomány és technika fejlesztéséért és felvirágoztatásáért folyó harcban. Az emlitett tájékoztatási fajták állandó tökéletesitésével uj és uj tájékoztatási módokat kell feltalálnunk s tovább kell javitanunk a termelés-technikai tapasztalatok kölcsönös cseréjét.

Bibliográfia

FEDOTOV, A. N.: A tudományos bibliográfiai tájékoztatás rendszere. = Szovetszkaja Bibliografija, 1955. 41.sz.

PANCV: A Szovjetunió Tudományos Akadémiája Tudományos Tájékoztató Intézete által kiadott referáló folyóiratok. = Szovetszkaja Bibliografija, 1954. 36.sz.

NIKITIN, P. I.: Referáló folyóiratok. = Nagy Szovjet Enciklopédia, 36.köt.

NIKITIN, P. I.: A tudományos és müszaki tájékoztatás fejlődése a Szovjetunióban. Megjelent "A tudományos és müszaki irodalom propagandája a könyvtárakban" /Moszkva, 1956./ c. gyüjteményben.

Eredeti cim: Nová etapa ve vývoji vědecké informace v SSSR.
Megjelent: Knihovnik, 1957. 2.sz. 53-58.lap.
OSzK ford.sz.: 1910.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

Groh, K.:

A NEMZETI KÖNYVTÁR ÉS AZ EGYETEMI KÖNYVTÁR KÖZPONTI KÖNYVTÁR-TUDOMÁNYI-MÓDSZERTANI KABINETJÉNEK FELADATAI AZ 1958.ÉVBEN

Az Oktatás- és Művelődésügyi Minisztériumnak a Központi Könyvtártudományi-Módszertani Kabinet létrehozásáról szóló, 1957.április 27.-én kelt rendelete megszüntette azt a kedvezőtlen helyzetet, mely eddig módszertani munkánk megszervezésében fennállott és amely abban a kettősségben nyilvánult meg, hogy a közművelődési könyvtárak módszertani irányitását a Nemzeti Könyvtár, a tudományos könyvtárakét pedig a prágai Egyetemi Könyvtár kabinetje végezte. Az egységes központi kabinet lérehozásával sikerült a módszertani munka egységét megteremtenünk.

A minisztérium rendelete értelmében a Központi Könyvtártudományi-Módszertani Kabinetnek /a továbbiakban KKMK - szerk.megj./ minden könyvtárfajta módszertani központjává kell lennie. Ahhoz, hogy ez a határozat a gyakorlatban megvalósitható legyen, olyan szakmai és eszmei programot kellett előkészitenünk, amely a könyvtárak szükségleteiből kiindulva ezt a lenini jelszót tartja szem előtt: "Épiteni, propagálni, szervezni". A programot az ideiglenes szervezeti szabályzat határozta meg; ez három főfeladatot szab meg a Kabinet számára:

a/ gondozza a tudományos kutatófeladatok és a tudományos munkák feldolgozásának ügyét; tanulmányozza, általánositja és propagálja a bel- és külföldi könyvtárak legjobb tapasztalatait;

b/ módszertani segitséget nyujt a közművelődési és a más tipusu könyvtáraknak;

c/ rendszeresen gondoskodik a könyvtári dolgozók politikai és szakmai képzettségének emeléséről.

A Kabinet három fő munkaterületét három osztály gondozza. Ezek: a

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

tudományos osztály, a módszertani és instruáló osztály, s az oktatási osztály. A tudományos osztálynak az a feladata, hogy biztositsa a módszertani és instruáló osztály munkájához szükséges elméleti alapokat. Az oktatási osztály főgondja a dolgozók szakmai képzettségének emelése, elméleti és gyakorlati vonatkozásban egyaránt.

Tekintettel arra, hogy a két kabinet egyesitése a nyári hónapokban történt, a KKMK az 1957.év második felére szóló munkatervet még a két kabinet eddigi tervének figyelembevételével dolgozta ki; nem volt ui. módja rá, hogy alapvető változtatásokat foganatositson. 1958-ban azonban már a módszertani munka általános értelmezése főként az alábbi három vonatkozásban fog megváltozni.

Eddig a kabinetek munkája a könyvtáraknak nyujtandó közvetlen segitség terén gyakran ad hoc jellegü volt, vagyis a kabinetek csak akkor nyujtottak segitséget, ha bizonyos feladat elvégzésére vagy a segitségnyujtásra felkérték. 1958-tól kezdve a Kabinet tervszerüen kiván dolgozni, azaz a könyvtárak pontos nyilvántartása /dokumentációja/ alapján fokozatosan segit a hiányosságok kiküszöbölésében. Az 1958.évre tervbevettük a közmüvelődési könyvtárak állományának felmérését; erre az elkövetkezendő felülvizsgálat és a könyvtári katalógusok létrehozásának, illetve továbbépitésének előkészitése céljából van szükség.

A KKMK-nak az a terve, hogy az egyes szakterületek számára szakembereket toboroz, illetve nevel. 1958-ban a Kabinet tevékenysége a következő munkaterületekre fog irányulni: a könyvtárak állományának gyarapitása, katalógusok, olvasószolgálat, a gyermekekkel és az ifjusággal való foglalkozás, könyvtári technika, a tudományos és a szépirodalommal való foglalkozás, munkaverseny és ujitójavaslatok, a könyvtárak és az olvasás propagálása. Részletesebb, illetve teljes munkafelosztásra azért nincs egyelőre lehetőség, mert kevés a szakemberünk. A többi feladatot illetve a különleges munkákat külső szakemberek bevonásával óhajtjuk elvégeztetni. Ebből a célból a KKMK munkatársi aktiva kiépitésén dolgozik. A Kabinet egy-egy előadója a munkakörébe vágó feladatokat teljes egészükben el fogja látni. Igy tehát tanulmányozza saját szakterületének irodalmát, feldolgozza az anyagot /kivonatok, annotációk utján/, módszertani utmutatókat készit, konzultációkat nyujt és instruáló tevékenységet folytat, s végül figyelemmel kiséri munkaterületének helyzetét és fejlődését.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

A KKMK eddig kevés gondot forditott az egyes kerületekre /megyékre/. 1958-tól kezdve minden kerületnek saját előadója lesz. Ezek egyrészt a Kabinet tagjai közül, másrészt a munkatársi aktiva soraiból fognak kikerülni.

A KKMK munkaterve magában foglalja mind a feladat-tervet, mind az egyes munkatársak egyéni terveit. A feladatok az osztályok szerint tagolódnak.

A tudományos osztály - a könyvtárügy elméletének terén végzendő munka keretében - a martini Matica slovenská-val, valamint a brnoi Egyetemi Könyvtárral karöltve a csehszlovák könyvtárak, illetve a Szovjetunió és a népi demokráciák, valamint más országok könyvtári tapasztalatainak tanulmányozása alapján folyóiratot fog kiadni, mely a fontosabb könyvtári kiadványokból és folyóiratcikkekből válogatott kivonatokat, vagy esetleg teljes forditásokat közöl. Ezzel egyidejüleg - ugyancsak az emlitett könyvtárakkal való együttmüködésben - annotált bibliográfiai kartotékot tesz közzé. Az osztály további feladata a könyvtártudományi kutatások anyagának /a kutatási jelentéseknek/ feldolgozása. A tudományos osztály együtt fog müködni a szaksajtóval, s hireket, recenziókat, cikkeket biztosit számára; ilyen vonatkozásban az Unescoval történt megállapodásból eredő kötelezettségeket is el fogja látni. Amennyiben sikerül elérni, hogy az Orbis Kiadó kontingenst biztosit számunkra, az osztály "KKMK kiadvány-sorozat"-ot indit; ennek keretében könyvtártudományi és módszertani szakmunkák és forditások megjelentetését tervezi a legfontosabb külföldi - főleg szovjet - kiadványokból.

Az osztály további feladata értekezletek, előadások, tanulmányi kirándulások rendezése, továbbá a csehszlovák könyvtárosok Pozsonyban tartandó országos kongresszusának előkészitésében való részvétel. Az időszerü problémákról szóló értekezleteken kivül a tudományos osztály ismét megrendezi a belföldi és külföldi könyvtárosok havi megbeszéléseit; ezeknek tárgyát a könyvtártudomány és a könyvtári gyakorlat kérdései képezik.

A tudományos osztály fontos feladata a szakmai kiadványok és a könyvtárak munkájára vonatkozó tájékoztatások cseréje bel- és külföldi viszonylatban egyaránt. Ennek a tevékenységnek a keretében az osztály külföldi tanulmányutakat szervez a csehszlovák könyvtárosok számára Lengyelországba, a Német Demokratikus Köztársaságba, Jugoszláviába stb.,

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

s tapasztalatcserét kezdeményez a Szovjetunió és a népi demokratikus országok könyvtárosai közt. Felelősségteljes feladata lesz a csehszlovák-német könyvtáros-konferencia megrendezése, melyre 1958 első felében, Prágában kerül sor.

A bibliográfiai tevékenység keretében elkészíti a KKMK segédkönyvtárának katalógusát és a könyvtárak kívánságára részletesebb könyvtártudományi bibliográfiákat állít össze.

A KKMK kutatóterme legalább 15-tel /10 %-kal/ emeli a könyvtártudományi folyóiratok és bibliográfiák számát, létrehozza és kiépíti a segédkönyvtár analitikus szakkatalógusát és hetenként kétszer kiállítást rendez a könyvtártudományi szakirodalomból.

A módszertani és instruáló osztály - a könyvtárak állománygyarapításával kapcsolatos munka keretében - az 1958.év folyamán felméri a közművelődési könyvtárak könyvállományának helyzetét. A tanácsadó tevékenység területén különös figyelemben részesíti azokat a kerületi közművelődési könyvtárakat, amelyek tanulmányi osztály felállításán dolgoznak. A katalogizálás munkaterületén létrehozza s figyelemmel kiséri a közművelődési könyvtárak katalógushálózatát s ezeknek a könyvtáraknak használatára kiadja a Tropovszkij-féle osztályozás kivonatát. Az Egyetemi Könyvtár Bibliográfiai osztályával karöltve előkészíti a járási könyvtárak mintakatalógusát. Egyidejüleg rendszeresen figyeli az uj szovjet könyvtári osztályozás fejlődését.

Az olvasószolgálat területén átfogóan tanulmányozza az olvasók érdeklődését és szükségleteit, s sajtó alá rendezi és kiadja J. Houdková "Az olvasóval való egyéni foglalkozás a közművelődési könyvtárakban" cimü szakdolgozatát.

A gyermekekkel és az ifjusággal való foglalkozás terén - a hodonicei Kisérleti Könyvtárban - rendszeres figyelmet fordit a müszaki irodalomnak az ifjuság körében történő propagálására s megvizsgálja a politechnikai oktatás és a pályaválasztásra való előkészités kérdéseit. Az eredményről kutatási jelentést készit. Módszertani utmutatót ad ki a gyermekekkel való foglalkozásról.

A tudományos irodalommal való foglalkozás területén - Csehszlovákia Kommunista Pártja XI.Kongresszusának időszakában - "A politikai irodalom propagandája", a természettudományos irodalom propagálására pedig

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

"A természettudományos irodalom propagandája az ifjuság körében" címmel utmutatót ad közre.

A szépirodalommal való foglalkozás munkaterületén módszertani utmutató jelenik meg a csch, szovjet és világirodalmi alkotásokról.

A módszertani és instruáló osztály fogja továbbá irányitani és szervezni a "Kiváló közmüvelődési könyvtárt épitünk" elnevezésü versenyt,népszerüsitve a munkaverseny előnyeit és a legjobb könyvtárak tapasztalatait, hogy a többi könyvtár is igyekezzék elérni a versenyző könyvtárak szinvonalát. Egyuttal megteremtjük a tudományos könyvtárak közti verseny előfeltételeit. Az osztálynak lesz a feladata az is, hogy elbirálja és propagálja a könyvtári munka területén benyujtott ujitásokat.

A KKMK gondja lesz a könyvtárak és az olvasás propagálása a sajtó, film, rádió, televizió stb. utján.

A módszertani és instruáló osztály programszerüen biztositja a módszertani munka koordinálását szolgáló "Metodický zpravodaj" /Módszertani Értesitő/ megjelenését.

A hodonicei /znojmo-i járás/ Kisérleti Könyvtár tevékenysége arra fog irányulni, hogy a gyakorlatban verifikálja az olyan jellegü körzeti rendszert, amelynél a központi könyvtárban főfoglalkozásu könyvtáros dolgozik. A Kisérleti Könyvtár kipróbálja továbbá a KKMK illetve más módszertani kabinetek által készitett módszertani utmutatókat. A Kisérleti Könyvtár munkájának első évei alatt szerzett tapasztalatokat külön kiadványban fogjuk feldolgozni abból a célból, hogy megjavitsuk a falusi könyvtárak olvasószolgálatát.

Az osztály további feladatai: a módszertani kabinetek munkaterveinek koordinálása és a közös módszertani munkaterv végrehajtásának figyelemmel kisérése; a módszertani előadók országos tanácskozásának megrendezése; a kerületben /megyében/ lévő könyvtárakkal való rendszeres kapcsolat biztositása a kerület könyvtárait gondozó módszertani előadók utján.

Az oktatási osztály kidolgozza a szaktanfolyamok, a levelező oktatás és az instruálás rendszerét és módszereit. Megvizsgálja a könyvtárosok szakképzettségének szinvonalát s figyelemmel kiséri az egyes kerületekben folyó oktatómunkát. Jegyzeteket és sillabuszokat ad ki a tovább-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

képző tanfolyamok hallgatói részére, valamennyi könyvtári tantárgyból.

1958-ban az oktatási osztály a következő tanfolyamokat és oktatást tervezi:

1/ kétéves felsőfoku esti tanfolyam az egyetemet végzett könyvtári dolgozók számára, levelező tagozattal /Olomouc/;

2/ egyéves középfoku esti továbbképző tanfolyam a tudományos könyvtárakban dolgozó, középiskolát végzett dolgozók számára;

3/ együttmüködés a népmüvelési iskola könyvtári tagozatával az ott müködő kétéves levelező tanfolyam megrendezésében;

4/ hathetes bentlakásos tanfolyam a közmüvelődési könyvtárak dolgozói számára;

5/ négynapos szakmai instruálás a kerületi közmüvelődési könyvtárak igazgatói részére;

6/ egyhetes tanfolyam az ifjusággal foglalkozó könyvtárosok számára;

7/ háromhónapos alapfoku tanfolyam;

8/ együttmüködés a könyvtári dolgozók központi szemináriumainak előkészitésében;

9/ az egyetemet végzett könyvtári dolgozók számára inditott felsőfoku esti tanfolyam befejezése;

1o/ az egyetemet végzett könyvtári dolgozók számára inditott háromszemeszteres felsőfoku levelező tanfolyam befejezése;

11/ az Egyetemi Könyvtár dolgozóinak oktatása;

12/ a könyvtártudományi tanszékre és a népmüvelési iskola könyvtári tagozatára beiratkozott hallgatók könyvtári gyakorlatának megszervezése.

A KKMK-nak összesen 18 dolgozója van. Ezeknek megoszlása a következő: vezető, a tudományos osztályon 6 fő, a módszertani és instruáló osztályon 8 fő, az oktatási osztályon 3 fő. A dolgozók közül 5-en technikai és kisegitő munkákat végeznek.....

.....

Eredeti cim: Úkoly Ústředního vědeckometodického kabinetu knihovnictví při Národní a Universitní knihovně v r. 1958.

Megjelent: Knihovník, 1958. 1.sz. 19-21.lap.

OSzK.ford.sz.: 1911.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

MIÉRT OLVAS ÖN?[1/]

Az "Olvasók Társasága" /Société des lecteurs/ - a saját meghatározása szerint - olyan magánjellegü társulat, melynek célja: "azoknak az olvasóknak együvé tömöritése, akik szivesen vesznek részt korunk szellemi és müvészi vitáiban"[2/]. Az egyesületet 1952 végén alapitotta Párizsban egy fiatal könyvkereskedőkből álló csoport azzal a céllal, hogy az irók és a közönség között kapcsolatot létesitsenek és eszmecserét inditsanak. Az egyesület tagjainak sorában azonban kritikusokat, irókat és kiadókat is találunk. Az egyesület havonta felhivja olvasói figyelmét valamely kiváló munkára, s ugyanakkor közzé teszi azoknak a válogatott müveknek jegyzékét, amelyek a megjelent ujdonságok között - megitélése szerint - a legméltóbbak az érdeklődésre. Ezenkivül minden évben nagy nyilvános vitát rendez, melyre - tagjain kivül - meg szokta hivni a könyv és az olvasás szakembereit is. Az 1957.évben ez volt a vita tárgya: "Miért olvas Ön? Vajon az olvasás, ha nem kimondottan tájékoztatás céljaira szolgál, szabad tevékenységnek tekinthető-e, vagy ellenkezően, olyan közvetett hatások eredménye, amelyek megállapitásra várnak?"

A vita szervezői tapasztalati anyagot kivántak összegyüjteni a közmüvelődési könyvtárak, különösképpen pedig a bibliobuszok könyvtárosaitól. Ezért Poindron, a Direction des bibliothèques de France technikai osztályának vezetője és az Olvasók Társasága Pártfogó bizott-

---

1/ Ez a cikk annak az ankétnak eredményeit mutatja be, amelyet a le Service technique de la Direction des bibliothèques de France tartott. A beérkezett válaszokat Pierre Riberette könyvtáros dolgozta fel, s ugyanő állitotta össze ezt a jelentést is.

2/ Székhelye: Paris, 17o, boulevard Saint-Germain /VIe/.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

ságának tagja, a l'Aisne-i, Moselle-i, Loir-et-Cher-i, Deux-Sèvres-i és Rhône-i központi kölcsönkönyvtárak néhány könyvtárosát felkérte a vitában való részvételre, illetve, amennyiben ebben akadályozva lennének, arra, hogy irásban közöljék vele a kérdéssel kapcsolatos megfigyeléseiket és javaslataikat.

Bár a meghivott könyvtárosok javarésze a fővárostól való távolság miatt nem tudott az összejövetelen résztvenni, mégis az általa közölt tapasztalati anyag, melynek beküldésére M. Poindron közvetitése révén sor kerülhetett, olyan élénk érdeklődést váltott ki, hogy elhatározták: az adatgyüjtést valamennyi központi kölcsönkönyvtárra ,még további mozgókönyvtárakra s végül néhány olyan városi közmüvelődési könyvtárra is kiterjesztik, amelyeknek meghivására - idő hiányában - már nem volt lehetőség. A szóbanforgó intézetek vezetői valamennyien megkapták a l' Aisne-i, Moselle-i, Rhône-i, és Deux-Sèvres-i központi kölcsönkönyvtárak könyvtárosainak sokszorositott válaszát; ezekkel kapcsolatban kellett véleményt nyilvánitaniok.

A kapott válaszok nagy száma s a bennük kifejezésre jutó érdeklődés azt bizonyitja, hogy a megkérdezett könyvtárosok körében nagy visszhangra talált ez az ankét, mert a franciaországi könyvtárak utján közvetitett olvasás problémájának néhány különleges vonatkozására irányitotta reá a figyelmet. A jelen tanulmány kisérlet kiván lenni az elhangzott észrevételek összefoglalására. Ezek az észrevételek a könyvtárosoknak a közönség olvasására vonatkozó saját tapasztalatain, a fiókkönyvtárosokkal /dépositaires/ és az olvasókkal való állandó érintkezésén, s egyeseknél azokra a kérdőivekre kapott feleleteken nyugszanak, amelyeket az ankéttal kapcsolatban közönségük körében szétosztotta.

Lehet, hogy csodálkozva állapitja meg majd az olvasó, milyen véleményeltérések, sőt ellentétek állapithatók meg a kapott feleletek között. Nem szabad azonban megfeledkeznünk arról, hogy az olvasás ügye megyénként és könyvtártipusonként - aszerint, hogy megyei kölcsönkönyvtárakról, vagy községi könyvtárakról van-e szó, - nagyon különbözik egymástól és hogy a megállapitható különbségek tulajdonképpen a könyvtárak egymástól különböző közönségének vegyes összetételét tükrözik vissza. Végül az is megállapitható, hogy a közölt megjegyzések javarésze inkább azoknak az olvasóknak nagy tömegére vonatkozik, akikre a

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

könyvtáros közvetlen hatást tud gyakorolni, akiket befolyásolni tud, mint arra a kisszámu, müvelt olvasóra, aki könyvkérései révén észrevehetően emeli ugyan a könyvállomány szellemi szinvonalát, viszont kevésbé könnyen irányitható.

\+ + +

Miért is olvas az ember? A könyvtárosoknak erre a kérdésre adott válasza csaknem egyöntetüen ezt domboritja ki: sokkal inkább azért, hogy szórakozzék, mint attól a törekvéstől vezettetve, hogy képezze magát.

Ez a szórakozás-szükséglet egyuttal bizonyosfajta menekülésvággyal is egybevág. Az olvasók többsége ui. ha szórakozni kiván, akkor ki akar menekülni a való élet korlátaiból, a mindennapi élet gondjai közül. Ilyen vonatkozásban leginkább a kalandor-, a szerelmi-, a humoros és a detektiv regények kötik le. Mások viszont, különösen a férfiak, a látóhatáruk, illetve elfoglaltsági területük felcserélése utján kivánnak szórakozni, ugy azonban, hogy ne hagyják el közben a való élet talaját. Egy részük tehát utleirásokat, felfedezésekről szóló vagy történelmi munkákat keres, más részük pedig különösen a jelenkorra vonatkozó leirásokat szereti, mert ezek általuk is ismert, sőt részben átélt eseményekre vonatkoznak. Ismét mások szabad idejüket hasznosan, olymódon szeretik eltölteni, hogy a foglalkozásukra, vagy az azzal határos területekre vonatkozó ismereteiket bővitik /mezőgazdasági szakkönyvek,ezermesterkedésre, lakberendezésre vonatkozó könyvek olvasása.../. Nagy általánosságban, s meglehetősen hozzávetőleges szólva, a nagyvárosok és nagyobb mezővárosok lakói az olvasásban mindenekelőtt a környezetből való kimenekülés eszközét látják. Ezzel szemben a falusiak - Mlle Le Courtois-nak, Haute-Vienne megye mozgókönyvtára könyvtárosának tanusága szerint - nagyobb érdeklődést mutatnak az olvasmány tanulságos oldala iránt.

.....

De ha mindjárt elismerjük is, hogy az az olvasó, aki szórakozásból olvas, jobban szereti a regényt, vagy a regényhez hasonló dolgokat, mégis egyuttal rosszalólag arra is rá kell mutatnunk, milyen hijával van olvasóközönségünk a komoly dolgok iránti érdeklődésnek, s mily nagy-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

mértékben vonzódik a könnyü könyvek iránt. Mert valóban vannak olyan regények, amelyeknek olvasása a müvelődés forrásául szolgál s az olvasó lelki gazdagodását eredményezi; a könyvtárosok törekvéséhek tehát inkább arra kell irányulnia, hogy az olvasóközönség körében jó könyvet terjesszenek, akár regényekről, akár ismeretterjesztő olvasmányokról legyen is szó, - mint hogy olyan tulságosan magas szinvonalu munkát tukmáljanak reá, amelynek olvasása csak közepes haszonnal jár számára. Már pedig ilyan vonatkozásban a regény a müveltség terjesztésének egyik leghatásosabb eszköze.....

Viszont azért is olvas az ember, hogy müvelődjék. Bár elég nehéz különbséget tenni az érdek nélküli müvelődés utáni vágy s a kiváncsiság között, amely olykor indiszkrét, sőt egészségtelen is lehet. "Az egészen minimális, könnyü tájékozódásnak a szükséglete biztositja a nagyközönség soraiban a napilapok és a hetilapok, különösen pedig a képes hetilapok sikerét minden területen. Ez a siker annak az elemi szellemi kiváncsiságnak a jele, mely az emberek javarészében megtalálható".[3/]

Különösen a könyvtárak fiatal látogatóinál találkozunk ilyenfajta kiváncsisággal, amely komoly müvelődési vággyal szokott párosulni. "A fiatal fiuk - irja Vaillant, a Grenoble megyei könyvtár könyvtárosa - már tizéves koruktól fogva csak népszerü müszaki és tudományos folyóiratokat olvasnak." Ami a felnőtteket illeti, a háziasszony a legnagyobb regényfogyasztó, akár ábrándvilágba való menekülést jelentő szentimentális, akár detektivregényekről legyen is szó; ezzel szemben a férfiak inkább azért olvasnak, hogy müveljék magukat; főként közülük kerülnek ki a történelmi müvek, az utleirások és a népszerü tudományos könyvek mükedvelő olvasói. "Általánosságban véve - vonja le Delrieu kisasszony a következtetést - ugy látszik, a férfiak reálisabbak olvasmányuk kiválasztásában, mint a nők." Vidéken, igy pl. Hérault környékén, a földmüvelésre vonatkozó könyvek sikeréről számolnak be, akár a gazdaságok gépesitéséről, akár szőlő-, vagy gyümölcstermeléséről legyen is bennük szó. Ugyanigy egy olyan munkásvárosban, amelyet a grenoble-i városi bibliobusz látott el könyvekkel, Vaillant azt figyel-

3/ Mlle Masson, az albi-i városi könyvtár könyvtárőre, a tarn-i központi kölcsönkönyvtár igazgatója.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

te meg, hogy az olvasók kifejezetten az ismeretterjesztő könyveket, mint pl. életrajzokat, s utleirásokat részesitették előnyben a regényekkel szemben.

Az olyan olvasó, aki attól a komoly vágytól vezettetve vesz kölcsön könyveket, hogy magát müvelje, olykor egészen határozott "specializálódást" árulhat el az olvasmányok tekintetében. Például szolgálhat erre az a vidéki közjegyző, aki az olasz renaissanceért lelkesedik, vagy az a továbbképző tanfolyam-igazgató, akinek a paleontológia a kedvenc területe. Kétségtelen, hogy az ilyenfajta olvasók egy-egy könyvtár olvasóközönségének csak törpe kisebbségét teszik ki, viszont ezek jelentik a "hajtó-erő"-nek nevezhető részét. A könyvtáros különösen ezekre szokott büszke lenni, mert az ilyen olvasók idézik közvetve elő valamely állomány vagy egy kölcsönkönyvtár valamelyik osztálya szellemi szintjének emelését, még abban az esetben is, ha csak kivételszámban jönnek.

+ + + +

Ha az olvasást szórakozásnak tekintjük, akkor nem tünhetik kiváltságos elfoglaltságnak azok között a tevékenységek között, amelyekhez az ember szórakozás céljából folyamodhatik: "Az élemedettebb koru személyek, s néhány nő kivételével, ugyszólván senki sem szenteli szabad idejét kizárólagosan az olvasásnak, hanem hasonló érdeklődést tanusit a rádió, a mozi, a zene, a tánc, az ezermesterkedés, a sportok, a kártyajátékok, a horgászás, a kertészkedés stb. iránt... Az olvasás ugyanolyan eszköz a szórakozásra, mint bármi más; az olvasást főként rossz időjárás esetére, más foglalkozással ki nem töltött órák, pl. az estének felhasználására tartogatja az ember, amikor szórakozás céljából semmi máshoz sem folyamodhatik."[4/]

Jelenleg a televizió látszik az olvasás legkomolyabb versenytársának. Mindazokban a megyékben, ahol csak elterjedt, igy Haut-Rhin-ben is, a könyvtárosok a televizió bevezetésének következményeképpen a kölcsönzések számában nagyon észrevehető csökkenést állapitottak meg. Ennek ellenére nem lehetetlen, hogy az első elragadtatás elmultával "a tele-

4/ Mlle Courtois, Haute-Vienne város mozgókönyvtárának könyvtárosa.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

viziós készülékek tulajdonosai visszatérnek majd az olvasás szelidebb élvezetéhez." Amint Berna kisasszony Haut-Rhin megye központi könyvtárának igazgatója megállapitotta: "egyesek közülük elolvasás végett máris kikölcsönöztek olyan darabokat, amelyeknek előadását vevőkészülékük képernyőjén már láthatták." Ezt a reményt megerősiteni látszanak azoknak a vidéki könyvtárosoknak és letéti könyvtárvezetőknek a tapasztalatai, ahol a televizió már több év óta meghonosodott. Kétségtelen, hogy mivel a televiziós adások javarésze csak közepes érdeklődés felkeltésére látszik alkalmasnak, ez a körülmény minden bizonnyal a fejlettebb izlésü, a magasabbfoku élvezetekre törekvő közönségnek a könyvhöz való visszatérést fogja előidézni.....

.....

Ezek a példák, bár azt mutatják, hogy az olvasás utáni vágy teljesülését a gyermeknél csakugy, mint a felnőtteknél, megakadályozhatja a családi vagy társadalmi környezet, mégsem zárják ki annak a lehetőségét, hogy az olvasást általában véve szabad tevékenységnek tekinthessük.

Annál szabadabb tevékenységnek tekinthető az olvasás, - Mlle Delrieunek, Bas-Rhin megye központi kölcsönkönyvtára igazgatójának tanuságá szerint, - "mennél magasabb az olvasó szellemi szinvonala. A kezdő olvasó - bármily hatás /ideértve magának az iskolának hatását is/, eredményeképpen határozza is el magát az olvasásra, - könnyen aláveti magát más akaratának a könyvkiválasztás tekintetében. Ezzel szemben a valóban müvelt olvasónak kisebb a fogékonysága a külső hatások iránt, akár személyek részéről történik, akár aktualitás alakjában jelentkezik". Ennek a megállapitásnak megerősitéséül szolgál egy charente-i olvasónak józansággal teli megállapitása: "Az olvasás szabadságát természetesen erősen korlátozza a rendelkezésre álló idő, ugyanilyen mértékben azonban az olvasó szellemi képességei is." S a derék ember hozzáteszi még: "Mert vállalkozhatnám-e én pl. Einstein olvasására?"

Az olvasó olvasási szabadságát azonban ezenkivül még a rendelkezésére álló könyvek fajtája is korlátozza. Ilyen vonatkozásban a falusi lakosság hátrányosabb helyzetben van, mint a városi, mert az az állomány áll csak rendelkezésére, amelyből egyes előnyös helyzetben

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

lévő megyékben a központi kölcsönkönyvtár, vagy más hasonló szervezet mozgókönyvtára áll. Oly mértékben választhat csak tehát, amily mértékben ez lehetővé válik számára. "Ennek ellenére nagyobb választási lehetőség kínálkozik az olvasó számára a könyvtár polcain, mint ha szombat este belül a falu egyetlen mozitermébe, ahol nincs lehetőség arra, hogy filmjét maga válassza meg."....

+ + + +

Az olvasót érő legfontosabb hatások sorában első helyen a sajtó hatását kell megemlítenünk, akár irott /párizsi, vagy vidéki napilapok/, akár rádión, vagy televízión keresztül közvetített akusztikai, vagy akusztikai-vizuális sajtóhatásról legyen is szó. Meg kell azonban állapítanunk, hogy ez a hatás csaknem kizárólagosan kerülő uton mutatkozik és hogy éppen az irodalmi rovatok részesülnek az olvasók részéről a legkevesebb figyelemben.

Bizony, sajnálatos dolog, hogy a vidéki napisajtó javarészében olyan kevés tér jut az irodalmi tevékenységre, hogy a könyvszemle szinte kizárólagosan a "kérjük közzétenni" jellegű közleményekből tevődik össze s hogy a helyi irodalmi jellegü rendezvényekről szóló tájékoztatások leggyakrabban a megjelent előkelőségek felsorolására szoritkoznak. De ha mindjárt másképpen állna is a dolog, nem bizonyos, hogy a közönség hajlanék olvasmányai kiválasztásában azokra a tanácsokra, amelyeket a hirlapokban - nevelése érdekében - közzé kellene tenni. Kétségtelen az is, hogy egyes nagy vidéki napilapoknak olyan irodalmi szemlevezetőik vannak, akik méltóak erre a névre; ismertetéseik azonban - ugy látszik - mégsem járnak a könyvtárakban azon müvek kölcsönzési forgalmának növekedésével, amelyekre beszámolóikban a figyelmet felhivják.

Pedig kétségtelen, hogy a helyi időszaki sajtó termékei olvasottságnak örvendenek; legnagyobb buzgalommal azonban azokat az oldalakat olvassák, amelyek a helyi hireket és a sporteseményeket tartalmazzák.

Ami mármost a párizsi sajtót - hirlapokat, hetilapokat és irodalmi szemléket - illeti, ezeket csak kisszámu, olyan közönség járatja és olvassa, amely főként a nagyvárosok lakosságából, vagy a mezővárosok "előkelőségeiből" áll, - ez pedig az állandó könyvtárlátogatóknak csak nagyon kis részét teszi ki. Ennek ellenére ennek a sajtónak hatása nem is olyan kismérvü, mint amilyennek az első pillanatban gondolni lehetne...

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

Ugyanez a megállapitás érvényes a rádió- és televizió adásokra is, mert a rádió és a televizió irodalmi adásainak hatása eredményes ugyan, viszont rendkivül korlátolt körü. A nagyközönségre ezek az adások semmiféle hatással nincsenek. Először is, mert ezeket a müsorszámokat olyan időpontban sugározzák, amelyek a nagyközönség számára nagyon alkalmatlanok..... másodszor, mivel szinvonaluk és előadásmódjuk meghaladja a tömegek szinvonalát.....

Ezzel szemben egyéb müsorszámok, különösen a folytatásos regények, akár hirlapok, akár rádió, akár televizió müsorszámairól legyen is szó, határozott befolyással vannak a könyvkérésekre is. Ez ahhoz a hatáshoz hasonlitható, amely regényből vett témáju filmnek a vidéki mozikban való átvonulását, vagy a televizió vásznára való vetitését kiséri. "Mindannyian emlékezünk reá - irja Mlle Masson - milyen nehézségekkel kellett mind a városi, mind pedig a vidéki kölcsönkönyvtáraknak megküzdeniök, amikor a gróf Monte-Christo c. regényt rádiójátékká alakitották, vagy amikor a Gervaise-t filmre vitték."..... .....

Szinte azonos megállapitásokat tehetnénk az olyan szindarabokkal kapcsolatban, melyeket vidéki szinpadokon adtak elő. Mulhouse-ban pl. a szinház utján eddig ismeretlen irókat - pl. Roussin-t - fedeztek fel. Az 1956-57.évadban két darabot is előadtak Roussintól. A városi könyvtárnak egyetlen müve sem volt ettől a szerzőtől s Roussin-müvet eddig sohasem kerestek. Ma már Roussin darabjai nagyon népszerüek nálunk. Ugyan ez áll a rádióban, vagy a televizióban közvetitett darabokra is, azzal a megszoritással azonban, hogy a televizió utján előadott darabok nagyobb érdeklődést keltenek fel a drámai müvek iránt, mint a rádiójátékok.

Ami az un. rajzos történeteket /bandes dessinées/ illeti, amelyeknek elburjánzását egyébként a sajtóban a könyvtárosok javarésze nagy sajnálattal állapitja meg, ezek arányuknak megfelelően, ugyanolyan "vágási" technikával készülnek, mint valamely irodalmi mü rádiójátékra vagy filmre átirt változatai. Az ilyen rajzos történetek szerepe megyénként változó: egyik helyen igen nagy, másutt gyakorlatilag a semmivel egyenlő. Amig pl. Ariège-ben semmi különös hatással sincsenek a könyvkölcsönzésre irányuló kérésekre, addig Hérault-ban megjelenésük "mindig a rajzokban megjelenitett munka kikérésével jár. Az az ember benyomása, hogy

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

az ilyen rajzos történetek olvasása után az olvasó kielégitetlen marad. Meg akarja tehát szerezni az eredeti könyvet, hogy a történet egyes részeit alaposabban élvezhesse."

Ezzel szemben minden könyvtárosnak egyöntetüen az a véleménye, hogy a sajtóban közzétett regényrészletek nagy hatást gyakorolnak az olvasókra.....

.....

A nők számára irt müvek, mint pl. a Marie-Claire, vagy az Ő c. regények, inditották el a lelkesedést Michel Davet, Daphné du Maurier, Daniel Gray, stb. irókért. Françoise Sagan sikere is, amely elszenvedett balesete óta még csak fokozódott, talán kevésbé tulajdonitható azoknak a dijaknak, amelyekkel regényeit jutalmazták, vagy a müveiben rejlő belső értékeknek, vagy akár annak a hirverésnek, melyet kiadója vele kapcsolatban csinált, mint inkább annak a rovatnak, melyet számára a női hetilapokban fenntartanak. Leggyakrabban azonban maguk a női hetilapok és a képes hetilapok is kielégitik azt a valódi olvasásvágyat, amely a tömegek körében fellelhető. Ilyen vonatkozásban pedig inkább káros hatással vannak. Igy látja ezt Mlle Berna is: "Az olyanfajta hetilapok és folyóiratok, mint a Confidences, Intimité, melyeket a vidéki fiatalok állandóan olvasnak, vagy a sportujságok, a könyvolvasás veszedelmes ellenségei. A fiatal lányok ezeken rákapnak az értéktelen müvek olvasására, az ifjak érdeklődése pedig ezek hatására csak az ökölvivó-, vagy labdarugó mérközésekre korlátozódik..."

Bármilyen hatást gyakoroljon azonban a közönség olvasására a sajtó, a rádió s a televizió, kétségtelen, hogy ezek a különféle hirközlő eszközök az eddiginél sokkal komolyabb szerepet tölthetnének be a közönség szellemi alakitásában. A Dumazedier Télévision et culture c. müvében közölt javaslatok jórésze megérdemelné, hogy a rádiómüsorok felelős vezetői s a hirlapok és hetilapok szerkesztői - akár a párizsiakról, akár a vidékiekről legyen is szó - megfontolás tárgyává tennék. "A televizió utján történő népnevelésnek - mondja M. Dumazedier - nem volna szabad néhány müsorszámra korlátozódnia, hanem a program nagyobb részére kellene kiterjednie." Különösen azok a megjegyzések ragadták meg figyelmünket, amelyeket M. Dumazedier ahhoz a problémához füz, miként tudná a televizió a közönséget az irodalmi mü megszeretésére vezet-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

ni. Ennek valóban "nem volna szabad arra a müsorszámra korlátozódnia, amely a legutóbb megjelent regényekkel foglalkozik... Franciaországban nagy problémát jelent ezidőszerint a közönségnek az olvasásra való nevelése; ennek megoldásában a televizió hasznos segitséget nyujthat. Rámutattunk már arra, milyen érdeklődést tanusit a televizió nézőközönsége az aktualitások iránt. Az olvasásra való nevelésnek teljesen ki kellene aknáznia azt a lehetőséget, amelyet az érdeklődés gyujtópontja nyujt. Mert a könyvnek nem szükségképpen irodalmi jellege kölcsönöz időszerüséget. A lakosság 90 %-a számára az időszerüség egészen másban leli eredetét: a politikai, társadalmi, emberi vonatkozásokban."

A közönségnek az időszerü kérdések iránt tanusitott érdeklődése a nagy nemzeti és nemzetközi eseményekre vonatkozó könyvek kikölcsönzésében nyilvánul meg. A niort-i Városi Könyvtárban - irja Mme Philippe-Levatois - az algériai események óta nagyon keresik Bugeaud marsall leveleit. Pedig husz év alatt egyetlen egyszer sem került ez a munka kikölcsönzésre. A Deux-Sevres-i központi kölcsönkönyvtárban csakugy,mint a niort-i Városi Könyvtárban, állandó érdeklődés mutatkozik minden kőolajjal és Szuezzel foglalkozó könyv iránt - a regényektől egészen a legkomolyabb munkáig, a rendelkezésre álló dokumentum-munkákat is beleértve."

Egyébként azonban mintha az olvasók körében bizonyosfoku fáradtság, érdeklődés-hanyatlás mutatkoznék az olyan eseményekkel szemben, amelyeknek csak passziv és tétlenségre kárhoztatott tanui. Legalábbis M. Grenet-nek, a nantes-i Városi Könyvtár könyvtárosának ez a véleménye: "Bár az indokinai háboru néhány évvel ezelőtt felkeltett bizonyos, többé-kevésbé nyugtalan kiváncsiságot, ez a kiváncsiság az ellenségeskedések megszüntével megcsappant. A magyarországi és algériai események, továbbá a szuezi kérdés azonban semmiféle kihatással nem volt raktáraink napi forgalmára."

A közönség elég gyakran, a - mondhatnók - anekdotaszerü aktuális kérdéseket részesiti előnyben. "Az angol királynő legutóbbi látogatásának a napisajtó részéről történt széltében-hosszában való ismertetése pl. az angol királyi családra és általában Nagybritanniára vonatkozó könyvkérések nyilvánitására vezetett." Mlle Delrieu pedig azt jegyzi

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

meg, hogy "egyes helyi események a világeseményeknél is jobban felkeltik a közönség érdeklődését....."

Éppen az lenne a könyvtáros egyik feladata, - s a sajtó, a rádió, a televizió nem kelhetne vajon versenyre vele? - hogy, figyelembe véve a közönség érdeklődési irányát, arra ösztönözze az olvasókat, hogy szakadjanak ki egyéni érdekeik szük köréből, s nagyobb közösség tevékenységét kisérjék figyelemmel, mint amilyent a családjuk, falujuk vagy megyéjük jelent számukra. A könyvtáros ilyenirányu munkáját igen gyakran siker is koronázza.

Ami mármost az irodalmi aktualitásokat illeti, ezek is csak olyan mértékben érintik a közönséget, "amilyen mértékben valóban időszerü eseményt jelentenek /ujságcimek, rádióközlések/"; az irodalmi eseményeknek aktualitása általában a november végétől december elejéig tartó időszakra korlátozódik, amikor a nagy dijak kiosztása történik, ezek a dijak elvileg az év folyamán megjelent legjobb regények megjutalmazására szolgálnak. Mivel a dijak odaitélése a nagy nyilvánosság előtt megy végbe, a megjutalmazott müvek iránt elég nagy érdeklődés szokott mutatkozni a könyvtárakban, annak ellenére, hogy valójában csak az olvasók nagyon kis részét érdekli ez az esemény, s "nem haladja meg a társadalom legtehetősebb rétegét", vagy legalábbis a legmüveltebbekét. Vidéken főként a nevelők, a letéti könyvtárak vezetői és az "előkelőségek" keresik a dijjal jutalmazott könyveket, az olvasók nagy tömege azonban nem tud létezésükről.

Az irodalmi dijak hatása még abban az esetben is csak nagyon átmeneti, ha komoly formában jelentkezik. Négy-öt hónap sem telik el a dijak kiosztása után, s a kitüntetett müvek - M. Grenet kifejezésével élve - máris "a feledés homályába merülnek." Ez a hatás valamivel talán tovább tart azokban a letéti könyvtárakban, amelyeket a mozgókönyvtárak látnak el anyaggal; lehetetlen lenne ui. valamennyit egy időben ellátni a megjutalmazott müvekkel; s ezeknek az olvasóközönsége különben is nagyobb türelmet tanusit.

Egyébként az irodalmi dijak terén bizonyosfoku hierarchia alakult ki: a Goncourt és a Femina haladnak az élen, azután következik a Renaudot és Interallié-dij. A Francia Akadémia regény-nagydiját éppen olyan kevéssé ismerik, mint a Nobel-dijat és a többi külföldi dijat.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

Jellemző, hogy egyszerre két könyvtáros is beszámol arról az egyre fokozódó ellenszenvről, amely az utóbbi két év folyamán tapasztalható az irodalmi dijakkal szemben. Ez az ellenszenv egyébként bizalmatlansággá, sőt ellenséges indulattá is válhatik. Egyes olvasókat felháboritja az a hirverés, amely a dijak kiosztását kiséri, mások viszont gyanakodó kérdéseket tesznek fel "a zsürik összetételére, a kifogásolt zsürik döntésére s azokra a szempontokra vonatkozóan, amelyek a zsüriket döntésükben vezérlik." A charente-i mozgókönyvtár egyik letéti fiókjának kezelője ezt irja: "az irodalmi dijaknak semmiféle hatása sem tapasztalható a mi környékünkön, ahol szerencsére nem is tudnak róluk." De idézzünk az olvasók megnyilatkozásaiból még néhányat: "Az irodalmi dijak nagy haszonnal járnak a kiadónak, némi előnyt jelentenek a szerzőnek, s büntetést az olvasónak". "Abban a pillanatban,hogy irodalmi dijról van szó, a könyv értéke zéróvá csökkent."

Olyan hangulat ütközik ki ebből, amely fölött nem lenne szabad az irodalmi zsüritagoknak közönyösen eltekinteniök, ha csak nem akarják az irodalmi dijak hasznosságát s végeredményben egyuttal létét is kockáztatni.

Ami mármost a gyermekkönyveknek odaitélt dijakat illeti, a legtöbb esetben a nagyközönség egyáltalában nem vesz tudomást róluk. Ez egyébként eléggé érthető is, hiszen legtöbbször maga a gyermek választja ki a polcról a könyveket, a gyermeket pedig édes-kevéssé érdekli, részesült-e az illető könyv jutalomban, vagy sem.....

Számolnunk kell bizonyosszámu olyanfajta befolyással is, amely bár a könyvtáros által kevésbé érzékelhető, mint a sajtó, a rádió, a mozi s az irodalmi dijak hatása, mégis megvan s igen gyakran meghatározza valamely könyv sikerét. Többek között ilyan az olvasóknak egymásra gyakorolt hatása is. "A falusi letéti könyvtárakban - irja Mlle Bernard, Rhône megye Központi Könyvtárának dolgozója - valamely könyv sorsát szinte kizárólagosan az első olvasó véleménye dönti el; ha az első olvasónak tetszik az illető könyv, akkor az egész falu elolvassa, de ha a könyv szerencsétlenségére, nem tetszik, akkor hat hónapon át a láda fenekén nyugszik." Ezt a megfigyelést megerősiti a könyvtárosok javarészétől kapott válasz is. Valamennyien hangsulyozzák az élőszóban végbemenő propaganda fontosságát; mert bár az ilyen hirverés csak igen szük körön belül mozog, ennek ellenére igen hatékony. Az olvasónak

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

abban az időpontban megfogalmazott birálata, amikor valamely müvet a könyvtárnak, illetve a letéti helynek visszaad, - a barát, a rokon, vagy akár valamilyen ismeretlen egyén véleménye, - mindmegannyi olyan tényező, amely a könyv sikerét a falu lakossága, vagy a könyvtár olvasóközönsége körében meghatározza."Saját megnyilatkozásuk szerint is - állapitja meg Mme de la Motte, a périgueux-i Városi Könyvtár könyvtárosa, a dordogne-i Központi Kölcsönkönyvtár igazgatója, - az olvasókban erős visszhangra talál az élőszóban elhangzó birálat.... A périgueux-i Városi Könyvtárban azt tapasztaltuk, hogy igen sok olvasó nemcsak azokat a tanácsokat követi, amelyeket kap, hanem szivesen ki is kéri az olyan egyének véleményét, akiknek elismeri szakavatottságát s izlését." Ebből tehát nyilvánvaló, hogy sok könyvet csak azért olvasnak, mert ilyen élőszóban terjedő propaganda révén hallottak már róla. Hogy milyen hatékony lehet az ilyenfajta propaganda, kitünik abból is, milyen nagy szerepet játszhatnak a könyvtár keretein belül az olvasók egyesületei.....

+ + + +

Amint azonban arra M. Lemaire, a beauvais-i Városi Könyvtár könyvtárosa nagyon helyesen felhivta a figyelmet, a kölcsönző-terembe lépő olvasók többsége általában nincs is teljesen tisztában azzal, milyen könyvet fog kérni. "Tizennégy olvasó közül csak három tudja, mi a cime annak a könyvnek, amelyet keres, de ez a három is csak azért, mert olyan munka folytatásáról van szó, amelyet már olvasott. A többi tizenegy minden határozott gondolat nélkül ugyan, de irányitásra fogékonyan érkezik..... Határozott szándék nélkül, ugy jönnek be a könyvtárba, hogy nem tudják, mit fognak onnan magukkal vinni."

Igen sok olvasó szivesen elidőzik a könyvtár polcai előtt, ha erre a könyvtár lehetőséget nyujt, hogy mennél tovább tartson az az öröm, amelyet a könyvek környezetében való ődöngés okoz. Hiszen sokak számára boldog felfedezésekre nyujt ez alkalmat. Kedvesen mutat erre rá a La Rochelle-i Városi Könyvtár egyik olvasója, aki elárusitónő egy nagy áruházban: "Azt nem mondhatom éppen, hogy véletlen találkozásaim vannak a polcokon, viszont szeretem, ha az a benyomásom: irókat fedezek fel."

Egyáltalában nem lehet csodálkozni azon, hogy ilyen lelki állapot-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

ban a könyv kiválasztását egészen külső szempontok befolyásolják, igy pl. az: hol van az illető munka a polcon, milyen a megvilágitás, milyen magas az a polc, amelyre állitották.

A könyv külseje sem kisebb vonzóerő. A jóminőségü papir, a világos és nem zsufolt tipográfia, az élénkszinü kötés, mind egyaránt magára irányitja az olvasó figyelmét. Mindezek a tényezők természetesen nem lennének elegendők arra, hogy már magukban véve is eldöntsék a választást, ha az olvasók azt sejtenék: a mü tartalma nem fogja érdekelni őket, de azért mégis számba kell ezeket is venni. Közöttük egyébként a legfontosabbnak a szedésminta látszik. "Az idősebb korosztályba tartozók javarésze, de igen sok gyenge szemü fiatal is, a szöveg bármifajta egyéb mérlegelése előtt, az eléggé nagy és jól látható betütipusokat keresi." "A község legtöbb olvasója visszautasit minden olyan könyvet, mely apró betüfajtával van irva", irja egy dordogne-i mozgókönyvtáros.

A könyv méretei is figyelemreméltó elemet jelentenek. A könyvnek nem szabad sem tulságosan vastagnak, sem tulságosan vékonynak lennie, bár a mü vastagsága gyakran előnyt is jelenthet. A kvart-formátumot, mivel tulságosan nehézkes, mellőzni szokták. Mindenekelőtt arra van szükség, hogy a könyv könnyen kezelhető s szállitható legyen.

Több könyvtáros egyértelmü megállapitása szerint az olvasók a füzött könyveket határozottan előnyben részesitik. A füzött könyveket ui. ujdonságoknak tekintik, mig a bekötött könyv sokak szemében régi könyvet jelent. Egyes kiadóknak az az eljárása, hogy az ujdonságokat képes boritólappal fedik be, szintén nagy szerepet játszik a közönség részéről megnyilvánuló könyv-megkülönböztetésekben. Vigyáznak is egyes könyvtárosok arra, hogy megőrizzék a boritólapot, s a beköttetésnél ráragasztatják a kötéstáblára.

Az eredeti külsőt szintén nagyon értékelik az olvasók. Hogy milyen sikere van a közmüvelődési könyvtárakban azoknak a könyveknek, amelyek a Clubs de livres kötéstábláiban kerülnek forgalomba, továbbá azoknak az utánzásoknak, amelyeket sok kiadó ezek után készit, nem szorul bizonyitásra. De egyébként is minden olyan külső, amely mintegy felfrissiti a szöveget, hatékonyan hozzájárul a könyv terjesztéséhez. "Igy esik meg azután, hogy ugyanaz a könyv az Ideal bibliothèque

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

sorozatból 90-szer kerül kikölcsönzésre, a Bibliothèque verte sorozatból viszont csak 10-szer, pusztán azért, mert az első sorozat szedése világos, papirja jó, s szines illusztrációkkal van diszitve."

Ami érvényes a regényekre, ugyanaz áll az ismeretterjesztő munkákra is. Ez utóbbiakban azonban az illusztrációk játsszák a főszerepet: "Az illusztráció nélküli ismeretterjesztő munkák elriasztják az olvasókat." Az utleirások és az állatkönyvek egyre növekvő sikere ezért nagyrészben - az olvasók általános véleménye szerint is - a bennük található kitünő fényképeknek illetve szines illusztrációknak tulajdonitható.

Végül az is nyilvánvaló, hogy az olvasók - bár egyeseket közülük a könyvek kiválasztásakor részben az is befolyásolja, milyen gyakran kérik mások az illető müveket, - csak akkor szokták magukkal vinni a könyveket, ha nem tulságosan kopottak,ill. elhasználódottak.

Olykor maga a könyv cime is elegendő arra, hogy az olvasó az illető könyvet válassza. Egyébként meg kell jegyeznünk, hogy sokszor a falusi letéti könyvtárosok maguk sem ismerik név szerint a ma élő nagy irókat.

Viszont abban az esetben, ha az olvasónak tetszett egy könyv,akkor már könnyebben megjegyzi irója nevét s ilyenkor az iró többi munkáját is kérni szokta. Ezzel kapcsolatban M. Pons rámutat annak fontosságára, hogy a könyvekben legyen utalás "ugyanezen szerzőtől származó egyéb müvek"-re is, mert az olvasók ezt igen gyakran át szokták vizsgálni. Az ilyen jegyzék kétségtelen hatással szokott lenni az olvasókra; ha ui. az illető szerző első könyve elnyerte tetszését, teljes joggal feltételezheti, hogy többi könyve ugyanolyan jellegü.....

Végül tagadhatatlan, hogy ha az olvasó nem egykönnyen tud maga választani, akkor igen nagy segitséget jelent számára a vidéki letétek kezelőinek véleménye. Elég, ha arra hivatkoznak a letéti könyvtárak vezetői, hogy a könyv tetszést aratott a mozgókönyvtárnak ezen vagy azon a letéti helyén. "Az olvasók többsége - irja a Hérault-i mozgókönyvtár egyik letétének kezelője - szivesen hagyatkozik a könyvtáros véleményére. Mivel pedig a jelen esetben az illető több mint tiz éve tölti be a könyvkölcsönző szerepét, jól ismeri már olvasóközönségét; ezért arra törekszik, hogy kinek-kinek azt juttassa, ami tetszeni fog neki". Elképzelhetjük azonban, milyen zavar tölthet el a letét ke-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

zelőjét annak a sor könyvnek láttára, amely jórészt az ő számára is ismeretlen. A könyvtáros részéről a mozgókönyvtár utnak inditásakor adott tanácsok, a könyv belsejébe beillesztett birálólapok, az illetékesek számára kiadott mozgókönyvtár-szemlékben /bulletins de liaison/ megjelent tartalmi kivonatok és ismertetések azonban képessé teszik arra, hogy az olvasók választását irányithassa.

A közmüvelődési könyvtárakban ugyanez a helyzet: az olvasók nagyon hallgatnak annak a tisztviselőnek a véleményére, akivel érintkeznek. Ezért tulajdonitanak a könyvtár állandó látogatói olyan nagy fontosságot annak, hogy állandóan ugyanazzal a tisztviselővel legyen dolguk. Az ilyen megszokott személynek olyan könyvtárossal való kicserélése, aki az olvasók izlését és kivánságait kevésbé ismeri, a könyvkölcsönzések észrevehető csökkenését vonhatja maga után, s közönyt eredményezhet a könyvtár iránt.

\+ + + +

A könyvtáros befolyását tehát, akár közvetlenül, akár közvetve - a letétek kezelői utján - gyakorolja is, nem lehet lebecsülni. Mert bár gyakran előfordul, hogy egy ideiglenesen felállitott könyvtárnak a puszta léte, vagy valamilyen letét létesitése a vidéken, - feltéve természetesen, hogy egyik is, másik is kellő nyilvánosságot élvez, - elegendő arra, hogy az olvasási kedv felébredjen, mégis a könyvtáros tevékenysége fejti ki ezen a téren a döntő hatást. Mert amily mértékben hajlamos az olvasó arra, hogy rábizza magát bizonyos rutin-irányitásra, vagy képtelen arra, hogy egyedül válasszon, - továbbá, amily mértékben érzékeny a hirveréssel szemben,- amelynek sikerül az érdeklődését olyan müvek iránt is felkelteni, amelyeknek vitatható az értéke és a sulya, - a könyvtáros tanácsa és véleménye ugyanilyen mértékben járulhat hozzá mind a helyes irányban való elinditáshoz, mind pedig felfogásának megváltoztatásához. Még abban az esetben is, ha nem áll közvetlen érintkezésben az olvasóközönséggel, az a felfogás, amely a könyvbeszerzések terén irányitja, az a változatosság, amely a könyvtár állományában illetve a mozgókönyvtár letéti anyagában tükröződik, az a szivósság, amellyel bizonyos könyvsorozatokat akár a letétek kezelőivel folytatott megbeszélések során, akár a mozgókönyvtár szemléjében /bulletin de liaison du bibliobus/ közölt ismertetésekben ajánl, mindmegannyi eszköz

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

a kezében a közönség érdeklődésének nem csupán bizonyos könyvek iránt, hanem általában az olvasás iránt való felkeltésére.

Ha olykor-olykor a könyvtáros erőfeszitései az olvasók részéről gyanakodással találkoznak, sőt, rendszeres visszautasitásban részesülnek, mindez azzal a haszonnal is jár, hogy még nyilvánvalóbbá válhatik előtte: mennyire szükséges már a legzsengébb kortól kezdve kialakitani az olvasás szokását, az olvasási kedvet. Legszorgalmasabb olvasókká ui. kétségtelenül azok válnak, akik már egészen fiatalon kezdtek olvasni. Amikor M. André Billy tudomást szerzett az Olvasók Egyesülete által feltett körkérdésről: "Miért olvas Ön?", a Figaro littéraire Heti krónika c. rovatában igy válaszolt a kérdésre: "Istenem, hát azért olvasok, mert négy-öt éves koromtól fogva hozzászoktam!"

A gyermek általában fogékonynak mutatkozik az olvasásra való ösztönzéssel szemben. "Az olvasók együttesében - irja Mlle Blum - a gyermekek csaknem mindenütt kitartó és lelkes olvasók... Csak az a nyugtalanitó velük kapcsolatban, hogy mihelyt kikerültek az iskolából, akkor mintha - legalábbis több évre - felhagynának az olvasással. Csak ritkán fordul elő, hogy a 300-350 lakosu községben a tanitónak háromnál-négynél több volt tanitványa is látogassa a könyvtárat. Ugy látszik, hogy az iskolából kikerülő tanulók többsége szivesebben szerez motorkerékpárt, s keresi fel vele a környék táncmulatságait, vagy futballozik, vagy éppenséggel valamelyik kávéházban pocsékolja az idejét, semmint olyan valamivel foglalkozzék, ami az iskolára emlékezteti."

Nyilvánvaló tehát, hogy nem elég, ha az olvasás szokását elinditjuk, a kedvet is fel kell kelteni reá. Ez a kedv pedig az ifjuságban csak olyan mértékben fog feltámadni, amily mértékben nyilvánvalóvá válik előtte, hogy az olvasás nem a tanitója által ráerőszakolt kényszer, nem az iskolakötelezettség korszakából hátramaradt valami, hanem egyrészt valóban a szórakozás, másrészt az önmüvelés egyik eszköze.

Eredeti cim: Pourquoi lisez-vous?

Megjelent: Bulletin des Bibliothèques de France, 1957. 9.sz. 633-652.lap.

OSzK.ford.sz.: 1912.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban.

NEMZETKÖZI DOKUMENTÁCIÓS KÖZPONT, STOCKHOLM

A Nemzetközi Dokumentációs Központot /címe: Stockholm-Vaellingby, Post Box 405/ 1957 májusában létesitették abból a célból, hogy mikromásolatok, különösen pedig átlátszó mikrokártyák /microfiches/ utján elősegitse a nemzetközi dokumentációs együttmüködést. A mikrokártya szabványméretü /9 x 12 cm/, átlátszó, sima film, amely a szabad szemmel olvasható cimleirás alatt mikromásolat formájában adja a könyv, füzetalaku nyomtatvány, értekezés vagy másfajta kiadvány teljes szövegét. Egy-egy mikrokártya - az eredeti dokumentum fajtájától és méretétől függően - 8-100 oldal felvételére alkalmas. A 14-18-szoros kicsinyités éles és világos képet ad. Kérésre fényáthatlan kártyákra készült másolatok is kaphatók. Valamennyi átlátszó mikrokártyát -, a sérülés kockázatának elkerülése végett - védőboritékkal látnak el.

A Nemzetközi Dokumentációs Központ a mikrokártyák nemzetközi cseréjének megvalósitására tervet dolgozott ki, melyhez már több egyetem csatlakozott. A Központ gyüjti és katalogizálja mindazoknak a fontosabb kiadványoknak a cimleirásait, amelyeknek mikrokártyára való felvétele már megtörtént. Ezidőszerint kb. 30.000 mikromásolat van a Központ gyüjteményében. A Library of Congress osztályozási rendszere szerint készülő szak- és betürendes katalógust évenként legalább hat alkalommal közzéteszik. A katalógus első száma 1957 novemberében jelent meg. A tervek szerint évenként több ezer cimet adnak közre. A cimekről nyomtatott katalóguscédulákat fognak készitení. A katalógusról másolatot küldenek a világ mintegy 2.000 fontosabb könyvtárának.

.....

Mintegy 10 európai egyetem már rendelkezik olyan berendezéssel, amellyel mikrokártya felvétel eszközölhető. A delfti /Hollandia/ Müegyetemi Könyvtár pedig - az átlátszó mikrokártyák használatának és terjesztésének előmozditására - mikrokártya alapitványt létesitett.

.....

Eredeti cim: International Documentation Centre, Stockholm.
Megjelent: Unesco Bulletin for Libraries, 1958. 2-3.sz. 59.l.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

Kukulska, J.:

AZ OLVASÁS TANULMÁNYOZÁSÁNAK MÓDSZERTANI KÉRDÉSEI

A Nowa Kultura c. folyóirat 1956.évi 11.számában cikk jelent meg Z. Wasilewski tollából "Tanulságok és eredmények" címmel, melyben a szerző a Lengyel Könyvtárosok Országos Kongresszusán szerzett tapasztalatait ismertetve, erős kritikával illeti az olvasás tanulmányozása terén eddig elért eredményeinket; Wasilewski egyes megállapitásait érdemes a könyvtárosok széles nyilvánossága elé tárni.

Wasilewski véleménye szerint az olvasás mélyreható elemzése végtelenül fontos kérdés, de jelenleg ezt a munkát ugy végzik, hogy irodalmi és kiadói körökben nem számithat érdeklődésre. Ennek az állapotnak egyik fő oka - a szerző szerint - "az elemzésnél alkalmazott tudományos-kutatómódszerek alacsony szinvonala".

Véleményem szerint az olvasás tanulmányozásával foglalkozó könyvtárosoknak feltétlenül meg kell szivlelniök ezeket az észrevételeket és ki kell elemezniök a mondottakat.

Jómagam azért emelek szót, hogy vitát inditványozzak az olvasás tanulmányozásának módszereire vonatkozólag. .....

.....

..... A módszertan kérdésének legalaposabb tárgyalása A. Mikucka "Az olvasás tanulmányozásának tárgya, területe és módszerei /Warszawa, 1938./ cimü könyvében található. Ez a mü kimeritő és érdekes kisérlet a probléma elemzésére, ezért néhány kérdésben az abban kifejtett nézetekhez csatlakozom.

.....

Ugy vélem, hogy az olvasás tanulmányozásának Mikucka által adott meghatározása tulságosan tág. Igy például az olvasási folyamat lezajlásának elemzése a gyermekek, illetve a felnőttek fejlődésének különböző stádiumaiban olyan kérdés, amellyel a pszichológusoknak és a fiziológu-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

soknak kell foglalkozniok. Nekünk könyvtárosoknak inkább az a célunk, hogy az olvasást mint társadalmi jelenséget tanulmányozzuk. Éppen ezért további fejtegetéseim során az olvasás tanulmányozását - M.Ziomek nyomán - ugy fogom értelmezni, mint az irodalom felhasználásának /"fogyasztásának"/ tanulmányozását.

Mikuckának az a felosztása, mely a módszereket statisztikai és pszichológiai csoportra tagolja, alapjában véve helyes. Mindössze a második csoport nevét kellene megváltoztatni, tekintettel arra, hogy a statisztika már régen szintén a pszichológiai módszerekhez tartozik. Az első ilyen irányu kisérletekről a mult század hetvenes éveiben halottunk. Azóta a statisztikai módszer elterjedt és elismerést vivott ki magának; a modern pszichológia is igen fontos eredményt köszönhet ennek a módszernek, mert pld. a tesztek egész területét statisztikai elemzések alapján dolgozták ki. Ilyen fajtáju vizsgálatokon nyugszik elsősorban a differenciál-pszichológia.

Az adott körülmények között nem állithatjuk szembe a pszichológiai módszereket a statisztikaiakkal. Véleményem szerint meg kell tartani a szóbanforgó módszereknek Mikucka által történt felosztását a "statisztikai" elnevezéssel együtt, mert ez a módszer az olvasás elemzésénél megfelelő matematikai táblázatokat és számitásokat alkalmaz. A második - a szerző által "pszichológiai"-nak nevezett - csoportot inkább illetném a "leiró" névvel, mert elvből kizárja a matematikai müveleteket, és elsősorban szóbeli leirásokon alapul.

A gyakorlatban az olvasás elemzését gyakran kombinált módszerrel végzik, figyelembe véve mindkét feldolgozási módot.

Az anyaggyüjtés módszereit el kell különitenünk a feldolgozási módszerektől. Nem egyszer találkozunk pld. azzal az állitással, hogy valamely vizsgálatot kérdőives formában hajtottak végre, holott ezidőszerint csak az anyaggyüjtés végezhető kérdőivek utján, mert a feldolgozás teljesen különálló tevékenység, melynek formája felveheti a két fentebb tárgyalt változatot.

A statisztikai módszerrel folyó feldolgozás nem más, mint különleges mennyiségi számitások alkalmazása a birtokunkban lévő dokumentáció elemzésére; lényege, hogy valamennyi területen egyforma manipulációt igényel.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

Más a helyzet a statisztikai anyag gyüjtésének technikájánál, melyet mindig az adott tudományág jellegéhez kell alkalmaznunk. Ez utóbbi tevékenység az egész kutatás alapja, s igy a legfontosabb mozzanat. Nem szabad figyelmen kivül hagynunk azt sem, hogy az ilyen jellegü munkákban a legfontosabb a pontosan meghatározott és egységes statisztikai egyedek megállapitása. Ezenkivül az is fontos, hogy minél nagyobb mennyiségü anyagra tegyünk szert. Végül nem szabad megfeledkeznünk egy mérhetetlenül fontos kérdésről, s ez pedig a megfelelő dokumentáció, vagyis az egész megvizsgált anyag ellenőrizhetősége. Ezeknek az alapvető feltételeknek a teljesitése nélkül az egész későbbi felépitmény - a számitások, a táblázatok vagy a szóbeli fejtegetések - elhibázott lehet. Megbizható dokumentáció nélkül különben még akkor is hiábavaló lesz minden erőfeszitésünk, ha fejtegetéseink százszázalékosan megalapozottak lesznek, mert minden lépésnél beleütközhetünk olyan akadályokba, amelyeket nem tudunk elháritani. A dokumentáció kérdése, véleményem szerint, olyan fontos, hogy kissé hosszasabban kell vele foglalkoznom.

A. Mikucka részletesen felsorolja az olvasás tanulmányozásánál használt forrás-fajtákat. Véleménye szerint az olvasókra vonatkozó adatok elsősorban a kérdőivekből, tesztekből, előadásokból, tapasztalatokból és megfigyelésekből merithetők. Ezeken kivül értékes anyagot szolgáltatnak a levelek, a naplók, az önéletrajzok, a memoárok, az életrajzi regények, általában a szépirodalmi lapok jelentős része, illetve az irodalmi, illetőleg könyvtártudományi szakfolyóiratok. Ettől függetlenül azonban statisztikai adatokat szerezhetünk az ankétokból, a könyvtári statisztikákból, az olvasók panaszkönyveiből, a kiadói és könyvkereskedői katalógusokból is.[1/]

Az a véleményem, hogy ez a forrásjegyzék eléggé kimerítő. Egyidejüleg azonban szem előtt kell tartanunk, hogy az anyag önmagában még nem döntheti el azt a kérdést, hogy milyen módszert alkalmazhatunk az elemzésnél /a feldolgozásnál/. A könyvtári statisztika áttanulmányozása után "leiró" módszer segitségével elkészithetjük a munkát anélkül, hogy táblázatokat és mennyiségi számitásokat vennénk igénybe. Az adatok fajtája és minősége csak bizonyos esetekben hat ki a feldolgozási mód-

---

1/ Mikucka, A.: i.m. 27.lap.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

szer megválasztására. Abban az esetben pld. ha kis számu csoportra vonatkozó gyér információink vannak, nem alkalmazhatjuk a gazdag kutatási anyagot kivánó statisztikai módszert.

Az olvasás tanulmányozására vonatkozó források további elemzésének megkönnyitésére azt ajánlom, hogy a Mikucka által felsorolt kategóriákat osszuk csoportokra.

Mindenekelőtt olyan felosztást kivánok alkalmazni, amelynek alapja a forrás megbizhatósága, vagyis dokumentációs értéke. Az a cél, hogy lehetőséget teremtsünk az ellenőrzésre, melynek oly lényeges szerepe van mindenfajta tudományos kutatásban.

A jegyzék egyes részeinek elemzéséből kiviláglik, hogy csak az alább következő csoportok nem verifikálhatók: megfigyelés, szóbeli közlés, a dokumentumokkal alá nem támasztott tapasztalatok. A szerző személyes megfigyeléseit Pieter prof. tárgyalja s megállapitja, hogy "amennyiben a szóbanforgó munkák kizárólag személyes megfigyelésen alapulnak, azokat csak fenntartással sorolhatjuk a tudomány területéhez, pld. mint a jövő kutatásaihoz szolgáló iránymutatót.[2/]

Az összes többi adatok - szükség esetén - verifikálhatók és ellenőrizhetők, s igy azokat a kutató nyugodtan besorolhatja az ellenőrizhető adatok csoportjába. Ezzel szemben az első csoportban lényegében dokumentáció nélküli, tehát olyan munkával lesz dolgunk, amely nem más, mint az elemzést végző személy saját tapasztalatainak irásba foglalása.

Most áttérek a kutatási anyag osztályozásának következő lépésére. Megjegyzendő, hogy a helyes felosztást és a legértékesebb források ezzel kapcsolatos kiválogatását az objektiv pszichológia már mintegy félszázaddal ezelőtt elvégezte s megbirálta az introspekció alkalmazását is. Ennek a nézetnek megfelelően a megfigyelt személyeknek a saját lelkiállapotukról /- ez esetben a könyvvel szemben elfoglalt álláspontukról -/ való beszámolója szubjektiv jellegü és kisebb értékü, mint bármely olyan objektiv adat, amely a személyek viselkedésére vonatkozik. Könyvtáros nyelven szólva, az olvasónak valamely könyv kikölcsönzésére vonatkozó téritvénye többet ér, mint ugyanannak az olvasónak üres szóbeli közlése arról, hogy valamely irodalmi müfajt kedvel.

2/ Pieter, J.: Psychologia jako nauka /A pszichológia mint tudomány/, Kraków, 1947. 15.lap.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

Ebből a szempontból a kérdőivek, az irásbeli beszámolók, a levelek, naplók, az önéletrajzok és az életrajzi regények csakugy mint az egész szépirodalom és az irodalmi folyóiratok a forrásoknak azt a részét képezik, melyek többé-kevésbé magukon viselik a szubjektiv jelleg kritériumait.

Az objektiv jellegü anyaghoz számitjuk a könyvkereskedői és könyvtári statisztikákat, a szakfolyóiratokat, valamint a hivatalos statisztikán alapuló kérdőiveket. A kérdőiv külön megtárgyalást igényel,mert az a kérdőiv, melyet az egyes könyvtárakhoz, illetve könyvkereskedésekhez küldünk azzal a céllal, hogy azt a hivatalos statisztikai adatok alapján töltsék ki, egészen más dokumentációs értékü, mint az egyéni kérdőiv, amelyet az olvasó tölt ki teljesen kedve szerint.

Ami a tesztek segitségével történő tanulmányozást illeti, azt kell mondanunk, hogy ezek a tesztek annyira változatosak, hogy azokat mindaddig nem szabad egyetlen csoporthoz sem sorolnunk, amig meg nem ismerkedünk az adott kisérlet fajtájával.

Most pedig azt szeretném egészen részletesen kifejteni, miért kell megfelelő kritikával fogadnunk az olvasás tanulmányozására vonatkozó anyag gyüjtésének legelterjedtebb módjait,a beszámolókat és kérdőiveket.

Az introspekció ellen felhozott kifogások pontos felsorolását M. Kreutz professzor könyvében találhatjuk.[3/]

Kreutz professzor a kérdőiv segitségével történő tanulmányozás módszerét "csekély értékünek" minősiti.[4/] A szóbanforgó kutatási módszerek ellen felhozott ellenvetéseket a következő pontokban foglalhatnánk össze: 1/ A kérdőives módszer szuggesztiv jellegü - A kérdőivek és a szóbeli közlések módszerével végzett kisérletek alapvető hibája az, hogy bizonyos fajta lelki nyomást gyakorolnak a vizsgált személyekre. Figyelmüket mesterséges módon egy szigoruan meghatározott témára és a kérdés feldolgozásának módjára irányitják, bizonyos esetekben az ügyetlenül feltett kérdések teljesen meghamisithatják a valóság képét. 2/ A kérdőives módszer nincs összhangban az igazsággal. A szubjektiv jellegü források fel-

---

3/ Kreutz M.: Podstawy psychologii /A pszichológia alapjai/, Warszawa, 1949. 51-53, 330.lap.

4/ U.o. 330.lap.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

használásakor minden esetben felmerül az a jogos félelem, hogy hamis adatokat kapunk. Annak pedig sok oka lehet, hogy a válasz nem egyezik az igazsággal, s külön kimutatást is készitettek ennek a jelenségnek az okairól. Ez annyira fontos probléma, hogy érdemes teljes egészében ismertetni.

A hamis válaszokat - keletkezésük okait tekintve - két csoportra oszthatjuk:

1/ Nem tudatosan hamis válaszokat akkor kapunk, ha:
   a/ a vizsgált személyeknek nincs meg a képességük arra, hogy saját pszichikai állapotukat és nézeteiket elemezzék;
   b/ a vizsgált személyek - időhiány, vagy nemtörődömség következtében - gondolkodás nélkül válaszolnak.

2/ Tudatosan hamis válaszok az alábbi okokból keletkeznek:
   a/ abból a vágyból, hogy az illetők magasabb szellemi szinvonaluaknak lássanak. Nálunk, lengyeleknél, ez a jellemvonás különösen kidomborodik, s komoly veszélyt jelent a szubjektiv módszerek alkalmazása szempontjából;
   b/ a fiatalok, illetve a könnyelmü emberek olykor tréfát üznek a kutatóból;
   c/ a megkérdezett személyek néha félnek, vagy szégyelnek igaz választ adni. Igy pld. az olvasók nem szivesen ismerik be, hogy érdeklődnek a nemi kérdésekkel foglalkozó irodalom iránt, bár az olvasásra vonatkozó statisztikák azt mutatják, hogy az ilyen könyvek iránt igen nagy az érdeklődés.

3/ Az introspekciós módszer ellen emelt utolsó és legsulyosabb kifogás az <u>ellenőrizhetetlenség.</u>

A megkérdezett személyek válaszának hitelességét semmilyen módon nem ellenőrizhetjük. Ugy találom, hogy az emlitett kifogások jelentősen lebecsülik az interjuk és a kérdőivek révén szerzett adatok jelentőségét. Éppen ezért, nézetem szerint az olvasás tanulmányozására irányuló további munkák ilyen módszerekkel történő elvégzésének célszerüségét meg kell vitatnunk.

Most visszatérek az előbbi szakaszban szerzett adatok vizsgálatának módszereihez. Itt tekintetbe kell vennünk, hogy vannak általános, valamennyi tudományágra és kutatómunkára kiterjedő közös, általános módszer-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

tani követelmények. Ezek alól nem kivétel az olyan jellegü társadalmi jelenség elemzése sem, mint az olvasás. Ugy vélem tehát, hogy az olvasás tanulmányozása terén - csakugy, mint más hasonló esetben - csak az alapos statisztikai módszerekkel biztosithatjuk a megfelelő szinvonalat. Tudjuk, hogy "a tudomány általános módszereivel végzett objektiv ténymegállapitás célja a felmérés, s ennek szimbolikus eredményei a számok."[5/] Számszerü eredményeket kétféle módon kaphatunk:vagy összegyüjtjük és megszámláljuk a bizonyos szempontból azonos jelenségeket, vagy megfelelő eszközök segitségével megmérjük a jelenségeket. Az összeszámolás és a mérés közötti lényeges különbség abban áll,hogy ez utóbbi esetben állandó mérőszámot használunk. Az összeszámolásnál mérőszámra nincs szükség. ..... Az összeszámolások a statisztikai módszerekre jellemzők és segitségükkel olyan területen is bevezethetjük a tudományos pontosságot és számszerüséget, amelyek azelőtt az irodalmi leiró eljárások területéhez tartoztak. Vegyük a következő példát: hárman elhatározták, hogy megállapitják valamely vidék természetes népszaporulatának növekedését. Az első kutató a népesség-nyilvántartó statisztikát vette igénybe, majd statisztikai módszerrel kiszámitotta a szükséges adatokat. A második kutató kérdőivet szerkesztett, szétosztotta azokat a lakosság közt és a válaszok összegyüjtése után ugyancsak statisztikai elemzés segitségével meghatározta a keresett adatokat. A harmadik kutató a beszélgetési módszer mellett döntött, sokat fáradozott, mig minden családot meglátogatott és elkészitette a szükséges jegyzeteket; végül összefoglalta a nyert eredményeket és sok jellemző esetet sorolt fel.

Ennek a példának az a nagy előnye, hogy erősen kidomboritja a statisztikai módszernek még egy, igen lényeges jegyét, nevezetesen az időmegtakaritást. Ezt észrevette A. Mikucka is és ezzel kapcsolatban azt irja, hogy "a beszélgetés annyira munkaigényes módszer, hogy, ha több személyt kell vallomásra birni,az eljárás technikailag kivihetetlen."[6/]

A statisztikai módszer, véleményem szerint, nagyszerü elemzési

---

5/ Pieter, J. i.m., 124.lap.

6/ Mikucka, A. i.m., 24.lap.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

eszköz mindenfajta összetett jelenség és olyan bőséges anyag esetében, amelynél - éppen a nagy terjedelem miatt - nem tudunk gyorsan eligazodni az elért eredményekben.

Aki már dolgozott statisztikai módszerrel, jól tudja, hogy a táblázatok és rajzok elrendezése után legott világossá válnak a különféle nehéz kérdések és kirajzolódnak az addig kaotikusnak tünő jelenségek törvényszerüségei.

Ha több elemzést végeznénk statisztikai módszerrel és jó dokumentációval, bizonyára nem érhetne bennünket az a szemrehányás, hogy az általunk alkalmazott kutatómódszerek szinvonala alacsony, és a "Nowa Kultura" sem irhatná, hogy kutatásaink eredményei nem keltenek érdeklődést irodalmi körökben.

.....

Végezetül két kérdést teszek fel az olvasás tanulmányozásával foglalkozó könyvtárosoknak: 1/ vajon akkor, ha határozottan elutasitunk minden szubjektiv jellegü anyagot és kizárólag csak objektiv feljegyzésekre szoritkozunk, képesek leszünk-e arra, hogy az olvasást kifinomultan, elmélyülten, mindenre kiterjedően elemezzük? 2/ vajon módszereink tudományos szinvonalának emelése nem vonja-e maga után a végzett munka hatósugarának megszükitését és területének elhatárolását? Az olvasás tanulmányozásával kapcsolatos módszerek kérdése még sokféle megoldásra váró problémát vet fel.

Ugy vélem, hogy ma a módszertani kérdéseknek feltétlenül fel kell ébreszteniök a könyvtárosok érdeklődését, s az ilyen irányu vita, birlatot váltva ki, megkönnyiti az olvasás vizsgálatával foglalkozó kutató munkáját s lehetővé teszi, hogy a jövőben tökéletesebb munkaformákat dolgozzanak ki.

Eredeti cim: Zagadnienie metodologii badań czytelnictwa.
Megjelent: Bibliotekarz, 1957. 2.sz. 37-43.lap.
OSzK.ford.sz.: 1870.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

S Z E M L E

Fischer, R.:

A SZAKSZERVEZETI KÖNYVTÁRÜGY A NÉMET DEMOKRATIKUS KÖZTÁRSASÁGBAN

.....

A Szabad Német Szakszervezeti Szövetség közvetlen felügyelete alá a következő könyvtárak tartoznak: a Szakszervezetek Központi Könyvtára, a szakszervezeti iskolák könyvtárai, /- amennyiben nem az ipari szakszervezetek, illetve más szakszervezetek iskoláiról van szó -/, s a kórházi és üdülő-könyvtárak. Az ipari szakszervezetek és az egyéb szakszervezetek központi vezetősége alá tartoznak az üzemek szakszervezeti könyvtárai s a szakszervezeti iskolák könyvtárai / - amennyiben nem a Szabad Német Szakszervezetek Szövetségének irányitása alatt állnak/. A Szabad Német Szakszervezeti Szövetség járási vezetőségei alá tartoznak a szakszervezeti kabinetek könyvtárai.

A Szakszervezetek Központi Könyvtára

A Szakszervezetek Központi Könyvtára /Berlin W 8, Unter den Linden 15/ tudományos szakkönyvtár. Feladata a Szabad Német Szakszervezeti Szövetség szakszervezet-politikai munkájának támogatása, a kutatási, oktatási és tanulmányi célokra szolgáló irodalom összegyüjtése és rendelkezésre bocsátása. Fő gyüjtőköre: a német munkásmozgalom, különösen a szakszervezeti mozgalom irodalma, ideértve a jegyzőkönyveket, jelentéseket, hirlapokat és folyóiratokat; a külföldi szakszervezetek irodalmának legfontosabb kiadványai; a marxizmus-leninizmus klasszikusainak és a német, ill. a nemzetközi munkásmozgalom nevezetesebb vezetőinek müvei. A könyvtár kiértékeli a gyüjtőkörébe tartozó irodalmat s a bibliográfiai tájékoztató szolgálat utján népszerüsiti azt minden központi szakszervezeti vezetőségben és intézménynél. A Szakszervezetek Központi Könyvtárának jelentőségét a szakszervezeti

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

munka terén még nem értékelik eléggé. A könyvtárak a munkás- és szakszervezeti mozgalom társadalompolitikai és történelmi irodalmából álló értékes és szinte egyedülálló könyvállománya - a könyvtár valamennyi katalógusának elkészültével - az eddiginél sokkal jelentékenyebb szerepet fog játszani a tudományos könyvtárügy területén. A könyvtárlátogatók jórészét mindig kellemesen lepte meg a történelmi anyag gazdagsága. A ritkább anyag, mint pl. a "Rote Fahne" és a "Neue Rheinische Zeitung" c. hirlapok, továbbá jónéhány egyéb párt- és szakszervezeti hirlap, illetve régi folyóirat csak az olvasóteremben tekinthető meg.

A könyvtárat és az olvasótermet a Szabad Német Szakszervezeti Szövetség minden tagja igénybe veheti. De ezenkivül olvasói lehetnek a könyvtárnak az egyetemi hallgatók, a tudósok, irók, müvészek s a néprendőrség kötelékébe tartozó személyek is.

A szakszervezeti kabinetek könyvtárai

A Szabad Német Szakszervezeti Szövetség minden járási vezetősége mellett szakszervezeti kabinet müködik. Általában minden járási székhelyen is van könyvtárral ellátott szakszervezeti kabinet; a könyvtárat főfoglalkozásu könyvtáros vezeti. A könyvtár a kabinet vezetősége, a kabinet vezetősége pedig a Szabad Német Szakszervezeti Szövetség járási vezetősége és a Szabad Német Szakszervezeti Szövetség országos vezetősége, illetve ennek oktatási és személyzeti osztálya alá tartozik. A könyvtáraknak az a feladata, hogy megfelelő irodalommal segitsék a kabinetek oktató munkáját és ellássák a funkcionáriusokat, valamint a rendezvények, szemináriumok és tanfolyamok látogatóit a napi munkájukhoz szükséges könyvekkel és folyóiratokkal. Ez általában ugy történik, hogy a munkatársakat állandóan tájékoztatják a társadalomtudományok területén megjelent uj kiadványokról és beszerzik, illetve készenlétben tartják az egyes kérdések megoldásához szükséges irodalmat. Szoros kapcsolatot tart fenn a Szakszervezetek Központi Könyvtárával. A Könyvtár a Szabad Német Szakszervezeti Szövetségnél foglalkoztatott munkások, alkalmazottak és politikai munkatársak részére egyuttal a közmüvelődési szakszervezeti könyvtár szerepét is betölti...

A szakszervezeti iskolák könyvtárai

A szakszervezeti iskolák könyvtárai gondoskodnak az oktatók, a

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

hallgatók és a tanfolyamlátogatók munkájához szükséges anyagról. Ideológiai és szakmai célkitüzésük megfelel a szakszervezeti iskolák oktatási célkitüzéseinek. A könyvtárak igénybevevőinek köre az iskolához tartozó egyénekre korlátozódik.

A legjelentősebb ilyenfajta könyvtár a bernaui "Fritz Heckert" Szakszervezeti Főiskola keretében müködik. Olvasótermében minden idevágó német és nemzetközi időszaki kiadvány megtalálható. A főiskola tudományos munkatársai folyóiratcikk-katalógust vezetnek és az anyagot folyamatosan gyarapitják. A könyvtár vezetősége szoros kapcsolatot tart a Szakszervezetek Központi Könyvtárával, melytől duplumpéldányokat kap a munkás- és szakszervezeti mozgalom történetének anyagából - örök használatra; - másfajta irodalmat kölcsönképpen szokott szerezni olvasói számára.

.....

A kórházak és üdülőhelyek könyvtárai

A Szabad Német Szakszervezeti Szövetség minden üdülője és minden gyógyintézménye általában olyan könyvállománnyal rendelkezik, amelynek - többé-kevésbé könyvtárrá rendezve - az a rendeltetése, hogy az üdülő, illetve gyógyulást kereső vendégek olvasásra vonatkozó kivánságait teljesitse. Néhány üdülőhelyen központi könyvtárak állnak e célból rendelkezésre.....

Az üzemek szakszervezeti könyvtárai

Munkás- parasztállamunk kormánya az üzemek kulturális munkájának egységes alapokra való helyezése céljából az 1953.év folyamán a közmüvelődési üzemi könyvtárakat a szakszervezetek hatáskörébe utalta.....

Az üzem vagy az állami vállalat szakszervezeti könyvtárának vezetője az üzem szakszervezeti vezetőségének tartozik felelősséggel. Az üzem szakszervezeti vezetősége a müvelődési bizottság és az "irodalmi szakosztály" utján ellenőrzi a könyvtár munkatársainak tevékenységét s politikai irányitást ad részükre. A klubkönyvtárak még abban az esetben is szakszervezeti könyvtáraknak számitanak az üzemben, ha olvasóközönségük nem pusztán az üzem alkalmazottaiból áll.....

A Szabad Német Szakszervezeti Szövetség ujonnan alakult helyi és járási bizottságai, valamint a megyei elnökségek koordinálják az egyes

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

ipari szakszervezetek és más szakszervezetek munkáját a maguk területén /város, járás, megye/, ellenőrzik a határozatok végrehajtását, s közkincsé teszik a szakszervezeti és kulturális tevékenység területén szerzett jó tapasztalatokat. A végzett munkáért való felelősség azonban minden esetben az ipari szakszervezetekre, illetve az egyéb szakszervezetekre hárul, élükön a központi vezetőséggel. A központi vezetőségek politikai vonatkozásban a könyvtárosokkal folytatott munkamegbeszélések révén hatnak a szakszervezetek körébe tartozó üzemek tevékenységére s ezen az uton vitatják meg az illető iparágak különleges feladatait. Az állami könyvtárak könyvtárosainak tehát az üzemi könyvtárakkal kapcsolatban felmerülő minden ügyben először közvetlenül az üzemi szakszervezet vezetőségéhez kell fordulniok. Abban az esetben,ha ezek a vezetőségek a könyvtárban folyó munka megjavitására irányuló megalapozott érvek elől elzárkóznának, akkor erről a körülményről az illetékes szakszervezet magasabb vezetőségét kell tájékoztatniok.

Igen örvendetes jelenség, hogy egyre több és több megyei és járási könyvtáros tart az üzemi könyvtárak könyvtárosaival munkamegbeszéléseket. Az ilyenfajta megbeszéléseket természetesen nem lehet mindig minden szakszervezettel külön-külön tartani, mert ez nagymértékben ésszerütlen eljárás volna. Ilyen esetekben - a dolog leegyszerüsitése végett - a városi, megyei, illetve járási könyvtárak könyvtárosainak a Szabad Német Szakszervezetek helyi, vagy járási, illetve megyei vezetőségéhez kell fordulniok. Ezeknek a szerveknek egyik igen fontos feladata, hogy a szakszervezetek munkáját az állami szervek munkájával összhangba hozzák. Ezeknek a szerveknek a bizottságaiban valamennyi szakszervezet képviselve van, tehát az itt hozott határozatok valamennyi szakszervezetre kötelezőek.

A Szabad Német Szakszervezetek Szövetsége helyi és járási bizottságainak megalakitásával elhárultak azok az utolsó tárgyi nehézségek is, amelyek eddig a Szabad Német Szakszervezetek Szövetségének elnöksége és a müvelődésügyi minisztérium között létrejött megállapodásnak megfelelő eredményes együttmüködés utjában álltak.

A szakszervezeti közmüvelődési könyvtárak mellett a nagyüzemekben, kórházakban, stb. tudományos könyvtárak is müködnek. A müszaki kabinetnek is van tudományos könyvállományuk. Ezek a könyvtárak, akárcsak a kö

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

házak ápoltjainak könyvtárai - a szakszervezeti könyvtárakkal ellentétben - az üzemek, illetve a kórházak vezetőségei alá tartoznak. A könyvtári munkában azonban nem szabad ennek a megosztottságnak kifejezésre jutnia. Mindenesetre arra kell törekedni, hogy valamennyi könyvtárfajta között szoros együttmüködés jöjjön létre, mert a könyvtárak - bármilyenek legyenek is - az üzem valamennyi alkalmazottjának érdekeit szolgálják. A tudományos könyvtár legfontosabb müveit a szakszervezeti könyvtár katalógusaiba is fel kell venni; a könyvbeszerzést is összhangba kell hozni, hogy ily módon elkerüljük a kettős beszerzéseket.

A szakszervezeti könyvtár egyik sajátos feladata az, hogy szakkönyvek utján emelje a munkások szakképzettségét és elősegitse az ujitási eljárások népszerüsitését. "A szakszervezeti könyvtárak feladatai az üzemekben" c. határozat megállapitja a szakkönyveknek az egész könyvállományhoz viszonyitott arányát /VI/1.szakasz/. Abban az esetben tehát, ha az üzem tudományos könyvtárral rendelkezik, azokat a könyveket, melyeknek tanulmányozása magasfoku szakismeretet feltételez, ebbe a könyvtárba, a könnyebben érthető szakkönyveket viszont a szakszervezeti könyvtárba kell felvenni. Kétségtelen azonban, hogy szakkönyvekre mindegyik könyvtárfajtában szükség van. Szakkönyvállomány és szakfolyóiratok nélkül hiányos a szakszervezeti könyvtár; az ilyen könyvtár nincs tehát abban a helyzetben, hogy a termelőmunkában reá váró feladatot teljesitse.

Politikai feladataink azt kivánják meg tőlünk, hogy az üzemekben folyó könyvtári munkát erőteljesebben támogassuk. Reméljük, hogy a megyei és járási könyvtárak vezetői felismerik ilyenirányu felelősségüket, s ezért erre a feladatra a politikai szempontból legöntudatosabb, szaktudás tekintetében pedig a legkiválóbb munkatársaikat fogják kijelölni. Ily módon az általuk nyujtott támogatás sohasem fog szaktechnikai dolgokra korlátozódni, hanem minden esetben politikai segitséget is fog majd jelenteni.

Eredeti cim: Das Bibliothekswesen unserer Gewerkschaften.
Megjelent: Der Bibliothekar, 1957. 12.sz. 1240-1244.lap.
OSzK.ford.sz.: 1913.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

TARTALOMJEGYZÉK

RANGANATHAN, S. R.: Könyvtártudomány és tudományos munkamódszer 1

Belgium Nemzeti Hanglemeztára..... 28

NIKITIN, P. I.: Uj szakasz a szovjet tudományos tájékoztatás fejlődésében..... 29

GROH, K.: A Nemzeti Könyvtár és az Egyetemi Könyvtár Központi Könyvtártudományi-Módszertani Kabinetjének feladatai az 1958.évben..... 37

Miért olvas Ön? 43

Nemzetközi Dokumentációs Központ, Stockholm..... 60

KUKULSKA, J.: Az olvasás tanulmányozásának módszertani kérdései 61

S z e m l e

FISCHER, R.: A szakszervezeti könyvtárügy a Német Demokratikus Köztársaságban..... 69

. . . . . .

F.k.: dr.Jóború Magda

Orsz.Széchényi Könyvtár házi soksz.
Bp. VIII., Muzeum u. 3.